

N A J W Y Ż S Z A I Z B A K O N T R O L I

Departament Gospodarki

DG/41019/98

Nr ewid. 210/99/P 98066/DG

I N F O R M A C J A

**o wynikach kontroli
efektywności wdrażania projektów racjonalizatorskich
w wybranych podmiotach gospodarczych**

Warszawa

styczeń

2000 r.

Spis treści

I. CZĘŚĆ OGÓLNA.....	3
1. Charakterystyka kontroli.....	3
2. Synteza ustaleń kontroli i ocena kontrolowanej działalności.....	4
3. Wnioski.....	6
II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA.....	6
1. Charakterystyka stanu prawnego w zakresie kontrolowanej działalności.....	6
2. Istotne ustalenia kontroli.....	9
2.1. Procedura postępowania z projektami racjonalizatorskimi	9
2.2. Przestrzeganie przyjętego trybu postępowania z projektami racjonalizatorskimi.....	12
2.3. Prawdliwość określenia efektów ze stosowania projektów racjonalizatorskich oraz naliczania wynagrodzeń i nagród z tego tytułu.	20
2.4. Rozstrzyganie sporów powstałych w związku z działalnością racjonalizatorską	28
2.5. Efektywność działalności racjonalizatorskiej	29
III. OPIS POSTĘPOWANIA KONTROLNEGO I DZIAŁAŃ PODJĘTYCH PO ZAKOŃCZENIU KONTROLI	31

I. CZĘŚĆ OGÓLNA

1. Charakterystyka kontroli

Numer kontroli: P/98/066

Temat kontroli: Efektywność wdrażania projektów racjonalizatorskich w wybranych podmiotach gospodarczych.

Najwyższa Izba Kontroli z własnej inicjatywy przeprowadziła w drugim półroczu 1998 r. i w pierwszym kwartale 1999 r. kontrolę efektywności wdrażania projektów racjonalizatorskich w wybranych podmiotach gospodarczych.

Celem kontroli było dokonanie oceny skali i efektywności działalności racjonalizatorskiej w wybranych podmiotach gospodarczych w latach 1996-1998 (I połowa). W szczególności poddane zostały decyzje i działania podejmowane w tych podmiotach w zakresie przyjmowania do realizacji, wdrażania i określania efektów projektów racjonalizatorskich oraz ustalania wynagrodzeń i nagród dla twórców i osób współdziałających przy realizacji tych projektów.

Skontrolowano 24 podmioty gospodarcze, spośród których - w okresie przeprowadzania kontroli - 5 posiadało status przedsiębiorstwa państwowego, 16 - spółek akcyjnych, 3 - zakładów należących do spółek akcyjnych, w tym 2 zakłady (Elektrociepłownia „Siekierki” i Elektrociepłownia „Kawęczyn”) wchodzące w skład Elektrociepłowni Warszawskich S.A.¹ Zasadniczymi kryteriami doboru jednostek kontrolowanych dokonanych przez Delegatury NIK były wielkość tych jednostek (dobierano większe) oraz stosunkowo duża ilość zgłaszanych i wdrażanych w nich projektów racjonalizatorskich. Ponadto, ze względu na możliwość stosowania kryteriów oceny, dobierano podmioty gospodarcze, które były przedsiębiorstwami państwowymi, spółkami akcyjnymi należącymi całkowicie lub w części do Skarbu Państwa lub stanowiły zakłady tych spółek.

W kontroli udział wzięły - poza Departamentem Gospodarki i Integracji Europejskiej, który był jednostką koordynującą - Delegatury NIK w Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Lublinie, Łodzi, Opolu, Poznaniu i Warszawie. Czynności kontrolne w jednostkach rozpoczęto w lipcu 1998 r., a zakończono w marcu 1999 r.

Dyrektor Oddziału - Zakłady Górnicze „Rudna” KGHM „Polska Miedź” S.A. w Polkowicach odmówił podpisania protokołu kontroli oraz złożył zastrzeżenia do protokołu, które w całości zostały oddalone w uchwale podjętej przez komisję odwoławczą, zatwierdzonej przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła w pierwszej połowie 1997 r. doraźną kontrolę działalności racjonalizatorskiej w 3 państwowych podmiotach gospodarczych, tj. KWK „Staszic” w Katowicach, ZE „Dolna Odra” w Nowym Czarnowie oraz PZL-WZM w Warszawie. Z ustaleń kontroli wynikało, że zakres działalności racjonalizatorskiej w badanych podmiotach w latach 1994-1996 był bardzo zróżnicowany, z tendencją do zmniejszania się. Stwierdzono przy tym, zwłaszcza w KWK „Staszic”, szereg nieprawidłowości w działalności racjonalizatorskiej. Część z nich miała związek z nowelizacją w 1992 r. ustawy o wynalazczości, która spowodowała, że nie ma aktualnie powszechnie obowiązujących aktów prawnych dotyczących zasad i procedur postępowania z projektami wynalazczymi, w tym racjonalizatorskimi. Obecnie same podmioty gospodarcze (państwowe i pozostałe) regulują tryb postępowania z tymi projektami poprzez wydawanie wewnętrznych przepisów w formie regulaminów, zarządzeń i instrukcji.

W skontrolowanych w 1997 r. jednostkach powyższe przepisy nie regulowały wielu ważnych zagadnień, w tym zwłaszcza trybu postępowania z projektami racjonalizatorskimi zgłoszonymi przez kadrę kierowniczą oraz kierowników podmiotów gospodarczych, którzy - na podstawie tych samych przepisów wewnętrznych - uczestniczyli w podejmowaniu decyzji o przyjęciu lub odrzuceniu tych projektów. W związku z powyższym

¹ Ze względu na to, że obydwa powyższe Zakłady Elektrociepłowni Warszawskich S.A. samodzielnie podejmowały decyzje w zakresie działalności racjonalizatorskiej i w związku z tym zostały odrębnie skontrolowane, w niniejszej informacji zostały potraktowane jako 2 jednostki kontrolne. W sumie skontrolowano zatem 24 podmioty gospodarcze.

występowały liczne przypadki opiniowania przez podwładnych projektów zgłaszanych przez zwierzchników, co utrudniało bądź uniemożliwiało uzyskanie bezstronnej oceny proponowanych rozwiązań.

Kontrola wykazała także przypadki znacznych opóźnień w rozpatrywaniu i wdrażaniu projektów racjonalizatorskich oraz niecelowości wydawania decyzji o przyjęciu tych projektów do realizacji, a także braku gospodarności przy ich wykorzystywaniu. Stwierdzono również, iż często w sposób nierzetelny obliczano i dokumentowano osiągnięte efekty ekonomiczne z zastosowania tych projektów, a także wynagrodzenia dla ich twórców. Występowała tendencja do zawyżania tych wielkości. Niekiedy decyzje o wysokości wynagrodzenia podejmowano uznaniowo bez uzasadnienia i weryfikacji danych do ich obliczenia. Towarzyszyło temu uzyskiwanie przez niektórych pracowników, szczególnie należących do kadry kierowniczej, znacznych dochodów z tytułu działalności racjonalizatorskiej, nie zawsze adekwatnych do korzyści osiąganych przez podmioty gospodarcze. Sprzyjało temu niepełne i nienależyte uregulowanie zasad i trybu postępowania z projektami racjonalizatorskimi w wewnętrznych przepisach powyższych podmiotów.

W wystąpieniach pokontrolnych skierowanych do zbadanych podmiotów wnioskowano przede wszystkim o przyspieszenie realizacji projektów racjonalizatorskich, zapewnienie rzetelności obliczania wynagrodzeń dla ich twórców oraz o określanie i dokumentowanie przewidywanych a także uzyskiwanych efektów ekonomicznych z zastosowanych projektów. Wnoszono także o dokonanie zmian w wewnętrznych przepisach regulujących działalność racjonalizatorską, mających na celu wykluczenie możliwości brania udziału w opiniowaniu projektów racjonalizatorskich ich autorów oraz uczestniczenia podwładnych w opiniowaniu projektów zgłaszanych przez ich zwierzchników. Powyższe wnioski zostały przyjęte do realizacji przez skontrolowane jednostki. Wyniki kontroli, prezentowane w niniejszej „Informacji ...”, wykazały, że wymienione powyżej nieprawidłowości występowały także w innych podmiotach gospodarczych.

2. Synteza ustaleń kontroli i ocena kontrolowanej działalności

1. W okresie objętym kontrolą 24 zbadanych przedsiębiorców zastosowało łącznie 1027 projektów racjonalizatorskich (spośród 1143 przyjętych do stosowania i 3193 oczekujących na rozpatrzenie). Wykazane przez przedsiębiorców koszty działalności racjonalizatorskiej wyniosły 49.349,3 tys. zł, przy czym były to koszty niepełne ze względu na nieewidencjonowanie wszystkich ponoszonych wydatków. Z powyższej kwoty 43.468 tys. zł stanowiły wypłaty na rzecz pracowników, w tym wynagrodzenia dla twórców 26.297,6 tys. zł, nagrody za współudział przy realizacji projektów 15.218,2 tys. zł oraz nagrody za przyczynienie się do rozwoju wynalazczości 1.952,2 tys. zł (s. 54-56).
2. W ocenie NIK większość skontrolowanych przedsiębiorców nie traktowała działalności racjonalizatorskiej jako czynnika wspomagającego procesy modernizacyjne i rozwojowe oraz przynoszącego konkretne korzyści ekonomiczne. W 7 jednostkach zastosowano 30 projektów, które nie spełniały kryterium nowości rozwiązania lub koszty ich wdrożenia przewyższały uzyskane efekty. Twórcom tych projektów oraz osobom współdziałającym przy ich realizacji wypłacono łącznie ok. 1,7 mln zł. Jedynie w 8 podmiotach jako kryterium uznania zgłoszonego rozwiązania za projekt racjonalizatorski przyjęto uzyskanie korzyści z jego zastosowania. Osiągnięte efekty ekonomiczne przedsiębiorcy wyliczyli w 225 przypadkach na 679 zbadanych przez NIK dokumentacji. W 17 podmiotach nie prowadzono pełnej, wyodrębnionej ewidencji poniesionych nakładów, lecz rejestrowano tylko niektóre koszty, na ogół wynagrodzeń i nagród. W ocenie NIK zaniechanie obliczeń lub co najmniej oszacowania efektów ze stosowania projektów stoi w sprzeczności z postanowieniami art. 98a ust. 2 ustawy z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości², zgodnie z którymi wynagrodzenie twórcy, o ile umowa nie stanowi inaczej, ustala przedsiębiorca w słusznej proporcji do korzyści uzyskanych ze stosowania projektu (s. 14, 17, 31-42).
3. Dokonana przybliżona ocena efektywności wdrożonych projektów racjonalizatorskich oparta została na podstawie danych zestawionych dla potrzeb kontroli przez 15 przedsiębiorców. Przedsiębiorcy, o których mowa powyżej, wykazali osiąganie coraz wyższych kwot efektu netto³ z działalności racjonalizatorskiej (wzrost z 54,5 mln zł w 1996 r. do 84,6 mln zł w I p. 1998 r.). W świetle stwierdzonego faktu nieprowadzenia

² tj. Dz.U. z 1993 r., Nr 26, poz. 117.

³ Różnica pomiędzy wymiernymi efektami a sumą poniesionych nakładów.

przez większość zbadanych przedsiębiorców pełnej księgowej ewidencji kosztów i efektów wdrażania projektów racjonalizatorskich, rzetelność przedstawionych wyliczeń jest w ocenie NIK na tyle niska, że nie pozwala na uznanie ich za wiarygodne. Ocena ta pośrednio uzasadniona jest także tym, że wykazywanej przez przedsiębiorców rosnącej sumie efektów netto z zastosowania projektów racjonalizatorskich towarzyszyło w tym samym okresie zjawisko znacznego pogarszania się ich ogólnej sytuacji ekonomicznej. Analiza sprawozdań finansowych powyższych 15 podmiotów wykazała bowiem, że suma ich łącznych wyników finansowych brutto zmalała w znaczący sposób (z 330,8 mln zł do 40,2 mln zł). Spadła także rentowność obrotu brutto⁴ z całokształtu działalności (z 5,1 % do 1,1 %). Na niskim poziomie kształtował się ponadto wskaźnik odnawialności produkcji⁵ wynoszący w 1996 roku 0,8 % a w I p. 1998 roku 1,3 %, pomimo iż prawie 10 % wdrożonych projektów dotyczyło poprawy jakości bądź unowocześnienia produkcji. (s. 56-58).

4. W 10 jednostkach, w których pracownicy zajmujący stanowiska kierownicze uczestniczyli w działalności racjonalizatorskiej, suma wypłat z tytułu wynalazczości dla tej grupy zatrudnionych wyniosła łącznie 19,4 mln zł, stanowiąc 44,6 % ogólnej sumy wypłat. Szczególnie krytycznie NIK ocenia stwierdzone przypadki wnioskowania o przyznanie nagród i zatwierdzenie wypłat przez osoby nagrodzone spośród kierownictwa podmiotów gospodarczych oraz podejmowania decyzji o wynagrodzeniu przez te osoby w odniesieniu do zgłoszonych przez siebie wniosków, a nawet rozstrzygania sporów we własnej sprawie (s. 18-19, 25-26, 46-54).
5. W ocenie NIK kontrolowani przedsiębiorcy nadużywali możliwości wypłacania nagród z tytułu współdziałania przy realizacji projektów racjonalizatorskich, przyczynienia się do przyspieszenia ich zastosowania lub rozpowszechnienia oraz wspierania rozwoju wynalazczości (art. 111 ust. 2 ustawy o wynalazczości). Łączna suma wypłaconych nagród 17.170,4 tys. zł stanowiła ponad 65 % kwoty wynagrodzeń twórców zastosowanych projektów. W 13 skontrolowanych podmiotach stwierdzono przypadki przyznawania nagród bez żadnego uzasadnienia i udokumentowania faktycznego wkładu pracy osób nagrodzonych lub za wykonywanie czynności mieszczących się w obowiązkach służbowych. Nagrody z tytułu wynalazczości na mocy § 7 ust. 1 pkt 13 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego⁶ wyłączone były z podstawy wymiaru składek, co sprzyjało nadużywaniu tej formy gratyfikacji pracowników. Wyłączenie to utrzymane zostało także po wprowadzeniu od 1 stycznia 1999 r. reformy ubezpieczeń społecznych⁷ (s. 48-51, 55-56).
6. We wszystkich 21 podmiotach, w których obowiązywały wewnętrzne akty prawne regulujące działalność racjonalizatorską, stwierdzono występowanie naruszeń obowiązujących przepisów. Związane to było m.in. z niewystarczającą sprawnością działania zakładowych komórek ds. wynalazczości, przejawiającą się w nieskutecznym egzekwowaniu od jednostek organizacyjnych i osób biorących udział w ocenie zgłaszanych projektów terminowego wykonania niezbędnych czynności. W 7 podmiotach stwierdzono, że wnioski racjonalizatorskie nie były opiniowane w ogóle lub brak było wszystkich wymaganych opinii. W 22 podmiotach niektóre wnioski rozpatrywane były przewlekłe, w skrajnym przypadku 10 lat. Podstawową przyczyną było długotrwałe opiniowanie (do 2 lat), podczas gdy terminy na wydanie opinii ustalono na 5 do 10 dni. W 14 podmiotach (łącznie 165 projektów) ustalono, iż wdrożenie projektów nastąpiło przed wydaniem decyzji o zastosowaniu, a nawet przed dokonaniem formalnego zgłoszenia (s. 20-25, 29-31).
7. Obowiązujący system prawny, dopuszczający występowanie w znacznej skali patologii w zakresie uczestnictwa członków kierownictw przedsiębiorstw w zakładowej działalności racjonalizatorskiej, opisanych w punktach 4,5 i 6 „Syntezy...”, NIK ocenia jako korupcjogenny i tym samym wymagający zmian.
8. Stwierdzone podczas kontroli uszczuplenia finansowe na rzecz państwowych funduszy celowych powiększone o inne nieprawidłowe wydatki i należności dotyczące państwowych i innych osób prawnych, wyniosły łącznie 20.639.592 zł, w tym:

⁴ Stosunek wyniku finansowego brutto do łącznych przychodów.

⁵ Stosunek przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług nowych bądź unowocześnionych do przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług ogółem.

⁶ Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 (tj.) ze zm.

⁷ Od dnia 1 stycznia 1999 r. obowiązuje rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalenia podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe (Dz.U. z 1998 r., Nr 161, poz. 1106 ze zm., § 2 ust. 1 pkt 1a).

- 1) uszczuplenia dotyczące państwowych funduszy celowych (niewpłacone składki na rzecz ZUS od wypłaconych premii, które bezpodstawnie zostały uznane za nagrody z tytułu działalności racjonalizatorskiej wraz z należnymi z tego tytułu odsetkami za zwłokę) - 593.739 zł,
 - 2) inne nieprawidłowe wydatki państwowych i innych osób prawnych, łącznie - 20.045.853 zł, w tym:
 - 2.1. nienależnie pobrane nagrody z tytułu wynalazczości - 17.500 zł,
 - 2.2. wynagrodzenia i nagrody dla kadry kierowniczej z tytułu działalności racjonalizatorskiej - 19.391.353 zł,
 - 2.3. wynagrodzenia i nagrody wypłacone z tytułu wdrożenia rozwiązań bezzasadnie uznanych za projekty racjonalizatorskie - 637.000 zł⁸.
- W sumie faktycznie odzyskano kwotę 611.239 zł, z czego 593.739 zł dla ZUS oraz 17.500 zł dla państwowych osób prawnych (s. 60).

3. Wnioski

W projekcie ustawy Prawo własności przemysłowej, który znajduje się obecnie w fazie prac legislacyjnych w Sejmie, regulacje dotyczące projektów racjonalizatorskich zawarte zostały w art. 7 i art. 8 ust. 2. Zgodnie z projektem tych przepisów przedsiębiorca może przewidzieć przyjmowanie projektów racjonalizatorskich na warunkach określonych w regulaminie racjonalizacji, który powinien określać co najmniej jakie rozwiązania uznaje się za projekt racjonalizatorski w przedsiębiorstwie, sposób załatwiania zgłoszonych projektów oraz zasady wynagradzania twórców.

Najwyższa Izba Kontroli uznaje za celowe wprowadzenie ustawowego zakazu pobierania przez osoby zajmujące stanowiska kierownicze w państwowych podmiotach gospodarczych wynagrodzeń i nagród z tytułu działalności racjonalizatorskiej.

Biorąc powyższe pod uwagę Najwyższa Izba Kontroli dostrzega potrzebę podjęcia przez organy założycielskie przedsiębiorstw państwowych oraz przedstawicieli organów reprezentujących w spółkach Skarb Państwa działań zmierzających do umieszczenia przez przedsiębiorców w regulaminach racjonalizacji (w przypadkach, gdy przedsiębiorcy przewidywać będą prowadzenie takiej działalności) postanowień:

- wykluczających możliwość opiniowania zgłoszonych projektów przez twórców, współtwórców oraz osoby bezpośrednio podporządkowane służbowo twórcom projektu;
- nakładających obowiązek obliczania lub co najmniej oszacowania efektów (korzyści) ze stosowania projektów racjonalizatorskich w celu stworzenia podstaw do rzetelnego ustalania wysokości należnego wynagrodzenia.

Niezależnie od powyższego Najwyższa Izba Kontroli wnosi o rozważenie zasadności dokonania nowelizacji rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe w celu włączenia nagród za wynalazczość do podstawy wymiaru tych składek.

II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA

1. Charakterystyka stanu prawnego w zakresie kontrolowanej działalności

⁸ Kwota ta nie obejmuje wynagrodzeń i nagród wypłaconych członkom kadry kierowniczej za tego typu projekty w wysokości 1.053.204 zł. Kwotę tę ujęto w punkcie 2 oraz 2.2.

Problematykę ochrony własności przemysłowej, w tym ochronę wynalazków, wzorów użytkowych oraz projektów racjonalizatorskich normuje ustawa z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości, zwana dalej ustawą⁹. Do projektów wynalazczych ustawa zalicza wynalazki, wzory użytkowe i projekty racjonalizatorskie (art. 1 ust. 2). Za projekt racjonalizatorski (zwany dalej projektem) może być uznane przez podmiot gospodarczy rozwiązanie, zgłoszone przez twórcę, nadające się do zastosowania (art. 83). Twórcy projektu przysługuje prawo do wynagrodzenia na warunkach określonych w ustawie (art. 8 ust. 1) oraz prawo do tego, aby wymieniano go w opisach, rejestrach oraz innych dokumentach i publikacjach jako twórcę projektu (art. 8 ust. 2). Osoba, która udzieliła twórcy projektu tylko pomocy przy dokonaniu projektu, nie jest uważana przez ustawę za jego współtwórcę (art. 8 ust. 3)¹⁰.

Prawo do wynagrodzenia ustawowego za projekt racjonalizatorski powstaje w zasadzie dopiero po jego zastosowaniu i jest zależne od wysokości efektów, jakie przynosi wdrożenie pomysłu¹¹. Ustawa nie określa bliżej sposobu wynagradzania racjonalizatorów. Wynagrodzenie to jest uregulowane umową. Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, wynagrodzenie za korzystanie z projektu ustala podmiot gospodarczy w słusznej proporcji do korzyści uzyskanych z projektu przez ten podmiot (art. 98a ust. 2). Zachowując tę zasadę, wynagrodzenie (jeżeli umowa nie stanowi inaczej) wypłaca się w całości najpóźniej w ciągu dwóch miesięcy po upływie roku od dnia uzyskania pierwszych korzyści z projektu lub w częściach w ciągu dwóch miesięcy po upływie każdego roku uzyskiwania korzyści z projektu (art. 98a ust. 3). Kwoty wypłacone tytułem wynagrodzenia za projekt nie podlegają zwrotowi (art. 107 ust. 1). Jeżeli jednak wypłata wynagrodzenia nastąpiła na rzecz osoby działającej w złej wierze albo w wyniku czynu karalnego, zasada ta nie ma zastosowania (art. 107 ust. 2). Twórca projektu może dochodzić roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z jego projektu przed Sądem Wojewódzkim w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w sprawach o roszczenia pracowników (art. 110)¹².

Osoba, która w podmiocie gospodarczym udzieliła racjonalizatorowi pomocy w dokonaniu lub opracowaniu projektu, ma również prawo do wynagrodzenia określonego w umowie (art. 111 ust. 1)¹³. Ustawa przewiduje również możliwość przyznawania nagród osobom, które współdziałały przy realizacji projektu albo przyczyniły się do przyspieszenia jego wykorzystania lub rozpowszechnienia (art. 111 ust. 2).

Ustawa nie reguluje zasad organizacji i finansowania projektów racjonalizatorskich oraz trybu postępowania z projektami wynalazczymi w podmiotach gospodarczych¹⁴. Jednocześnie ustawa nie zawiera upoważnienia dla innego organu do wydania aktu wykonawczego, który regulowałby tę materię. Z tego względu sprawy dotyczące tej kwestii mogą być uregulowane wewnętrznymi przepisami (zarządzeniami) podmiotów gospodarczych.

Zwraca natomiast uwagę fakt, iż ustawa o wynalazczości zobowiązała działające w podmiotach gospodarczych organy samorządu i organizacje społeczne, do których zakresu działania należą sprawy

⁹ Ustawa z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości (Dz.U. Nr 43, poz. 272) weszła w życie z dniem 1 stycznia 1973 r. Tekst jednolity został ogłoszony obwieszczeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 marca 1993 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wynalazczości (Dz.U. z 1993 r. Nr 26, poz. 117; z 1997 r. Nr 88, poz. 554; Nr 121, poz. 770).

¹⁰ Ochronę twórcy projektu racjonalizatorskiego przyznaje również Kodeks cywilny - art. 23, 24, 415 i nast. (Dz.U. Nr 16 z 1964 r., poz. 93 z późn.zm.).

¹¹ Komentarz do prawa wynalazczego - Stanisław Sołtysiński, Andrzej Szajkowski, Tadeusz Szymanek. Wydawnictwo Prawnicze. Warszawa 1990 r. s.28.

¹² Do wynagrodzeń za projekty w sprawach nie uregulowanych w ustawie o wynalazczości stosuje się odpowiednio przepisy prawa cywilnego (art. 108 ustawy).

¹³ Osoba ta może dochodzić swych roszczeń o wynagrodzenie przez Sąd Wojewódzkim w trybie kodeksu postępowania cywilnego w sprawach o roszczenia pracowników (art. 111 ust. 4).

¹⁴ Do dnia 6 maja 1993 r. obowiązywało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 czerwca 1984 r. w sprawie projektów wynalazczych (Dz.U. Nr 33 poz. 178, zm. Dz.U. z 1998 r. Nr 10, poz. 73 i Nr 43, poz. 338; Dz.U. z 1990 r. Nr 9, poz. 51 oraz Dz.U. z 1991 r. Nr 83, poz. 374). Rozporządzenie to utraciło moc na podstawie § 27 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 kwietnia 1993 r. w sprawie postępowania spornego i odwoławczego oraz opłat związanych z ochroną wynalazków i wzorów użytkowych (Dz.U. z 1993 r. Nr 36, poz. 160).

popierania wynalazczości, do udzielania pomocy twórcom projektów wynalazczych zgodnie ze swoimi statutami i regulaminami oraz przepisami ustaw (art.9).

Również ustawa z dnia 25 września 1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego przyznała organom samorządu, a zwłaszcza radzie pracowniczej, prawo do wyrażania opinii, występowania z inicjatywami, wnioskami i uwagami we wszystkich sprawach dotyczących przedsiębiorstwa oraz do kontroli całokształtu jego działalności, a zatem i wynalazczości (art. art. 11, 25 ust. 1, 27 ust. 1, 28)¹⁵. Ponadto powyższa ustawa do kompetencji stanowiących rady pracowniczej zaliczyła podejmowanie uchwał w sprawie klubów techniki i racjonalizacji (art. 24 ust. 1 pkt 12).

Zgodnie z ustawą z dnia 19 listopada 1987 r. o dozorcze technicznym¹⁶, dozór techniczny nad urządzeniami technicznymi jest wykonywany - z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie - w toku: projektowania tych urządzeń, wytwarzania materiałów i elementów przeznaczonych do ich budowy, wytwarzania, obrotu oraz eksploatacji i napraw powyższych urządzeń (art. 6). Oznacza to, że dokumentacja techniczna, na której podstawie będą wytwarzane urządzenia techniczne, wymaga uzgodnienia przez projektującego z właściwym organem dozoru technicznego (art. 7). Również urządzenia techniczne oraz materiały i elementy stosowane do budowy tych urządzeń mogą być wytwarzane po otrzymaniu przez wytwarzającego uprawnienia do ich wytwarzania, wydanego przez właściwy organ dozoru technicznego (art. 8, ust. 1). Po wyprodukowaniu urządzenie techniczne objęte dozorem technicznym - z wyjątkiem znajdujących się w obrocie urządzeń oznaczonych trwałym znakiem - może być eksploatowane tylko po otrzymaniu decyzji zezwalającej na jego eksploatację, wydanej przez właściwy organ dozoru technicznego (art. 12, ust. 1). Natomiast dokonanie naprawy urządzenia technicznego objętego dozorem technicznym - z wyjątkiem znajdujących się w obrocie urządzeń oznaczonych trwałym znakiem - wymaga uprzedniego uzgodnienia z właściwym organem dozoru technicznego a następnie otrzymania od niego decyzji zezwalającej na jego ponowną eksploatację (art. 15). Podobnie dokonanie przeróbki urządzenia technicznego wymaga uprzedniej zgody właściwego organu dozoru technicznego a później uzyskania jego zezwolenia na eksploatację tego urządzenia (art. 16 ust. 1, art. 12 ust. 1). Z powyższego wynika, że do wdrożenia projektów racjonalizatorskich dotyczących urządzeń podlegających dozorowi technicznemu, konieczne jest uzyskanie zgody właściwego organu dozoru technicznego.

Przy wdrażaniu projektów racjonalizatorskich niezbędne jest także przestrzeganie wymogów ustawy z dnia 3 kwietnia 1993 r. o badaniach i certyfikacji¹⁷. Zgodnie bowiem z ustawą wyroby krajowe i importowane, mogące stwarzać zagrożenie lub które służą ratowaniu życia, zdrowia i środowiska, podlegają obowiązkowi zgłaszania do certyfikacji na zastrzeżony przez Polskie Centrum Badań i Certyfikacji znak bezpieczeństwa i oznaczania tym znakiem (art. 13, ust. 1). Wykaz wyrobów podlegających obowiązkowi zgłaszania do certyfikacji na znak bezpieczeństwa i oznaczania tym znakiem przedstawia w zarządzeniach Dyrektor Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji¹⁸ w porozumieniu z właściwymi podmiotami (art. 17 w zw. z art. 13 ust. 1 i 2 powołanej ustawy o badaniach i certyfikacji). Przepis ten wymaga nowelizacji w związku z wejściem w życie - z dniem 17.10.1997 r. - Konstytucji RP.

Do 2 czerwca 1996 r. obowiązywała także uchwała Nr 118 Rady Ministrów z dnia 15 sierpnia 1986 r. w sprawie obowiązkowej oceny maszyn i innych urządzeń technicznych pod względem bezpieczeństwa i higieny pracy¹⁹. Uchwała dotyczyła oceny maszyn, urządzeń technicznych i zmechanizowanych narzędzi pracy, których produkcja była uruchamiana na podstawie nowej lub zmienianej dokumentacji konstrukcyjnej (§ 1). Ocenie w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy podlegały założenia konstrukcyjne oraz prototyp lub egzemplarz z serii

¹⁵ Dz.U. z 1981 r. Nr 24, poz. 123; z 1986 r. Nr 17, poz. 88; z 1987 r. Nr 33, poz. 181; z 1989 r. Nr 10, poz. 57; z 1990 r. Nr 17, poz. 99; z 1991 r. Nr 2, poz. 6; z 1996 r. Nr 24, poz. 110, Nr 118, poz. 561; z 1997 r. Nr 43, poz. 272.

¹⁶ Dz.U. Nr 36, poz. 202; z 1995 r. Nr 104, poz. 515; z 1996 r. Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 64, poz. 406; Nr 88, poz. 554; Nr 141, poz. 943.

¹⁷ Dz.U. Nr 55, poz. 250; z 1994 r. Nr 27, poz. 96; z 1997 r. Nr 104, poz. 661, Nr 121, poz. 770.

¹⁸ Zarządzenie Dyrektora Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji z dnia 20 maja 1994 r. w sprawie ustalenia wyrobów podlegających obowiązkowi zgłaszania do certyfikacji na znak bezpieczeństwa i oznaczania tym znakiem (M.P. z 1994 r. Nr 39, poz. 335; Nr 60, poz. 535; z 1996 r. Nr 28, poz. 295; Nr 48, poz. 463; z 1997 r. Nr 22, poz. 216).

¹⁹ M.P. z 1986 r. Nr 26, poz. 180. Uchwała ta została uchylona ustawą z dnia 2 lutego 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 1996 r. Nr 24, poz. 110).

próbnej maszyny (§ 2, ust. 1). Uruchomienie produkcji maszyny mogło nastąpić na podstawie świadectwa dopuszczenia jej do produkcji, wystawionego przez kierownika zakładu pracy będącego producentem maszyny, po uzyskaniu pozytywnej oceny zespołu powołanego do jej oceny pod względem bezpieczeństwa i higieny pracy (§ 5, ust. 1).

Ważnymi składnikami innowacji obok wynalazków i wzorów użytkowych są projekty racjonalizatorskie. Projektami racjonalizatorskimi są zgłoszone przez pracowników podmiotów gospodarczych ulepszenia - nie będące wynalazkami ani wzorami użytkowymi - stosowanej techniki, technologii, jakości wyrobów, organizacji produkcji, istniejących warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stanu środowiska naturalnego.

2. Istotne ustalenia kontroli

2.1. Procedura postępowania z projektami racjonalizatorskimi

Z ustaleń kontroli wynika, że komórki organizacyjne zajmujące się wynalazczością w kontrolowanych jednostkach znajdowały się z reguły w pionie zastępcy dyrektora (członka zarządu spółki) ds. technicznych, produkcyjnych lub rozwoju. Tak było w 18 podmiotach objętych kontrolą. Natomiast w 5 przypadkach komórki ds. wynalazczości podlegały bezpośrednio dyrektorowi przedsiębiorstwa lub prezesowi zarządu spółki. Tylko w jednej jednostce komórka ds. wynalazczości znajdowała się w pionie ekonomicznym. I tak:

- w Poznańskich Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego S.A. w Poznaniu sprawami wynalazczości zajmował się w 1996 r. Dział Przygotowania Produkcji, który podlegał dyrektorowi ds. technicznych. W styczniu 1997 r. problematykę wynalazczości powierzono Działowi Rozwoju Konstrukcji znajdującemu się w pionie dyrektora marketingowo-handlowego.

Komórki zajmujące się organizacją działalności racjonalizatorskiej w jednostkach objętych kontrolą posiadały zwykle charakter działu, bądź sekcji wynalazczości (i ochrony patentowej) lub działu (oddziału) rozwoju albo działu postępu technicznego. Powyższe komórki zatrudniały od 1 do 8 pracowników.

W ocenie NIK przeważająca część skontrolowanych przedsiębiorców nie traktowała działalności racjonalizatorskiej jako istotnego czynnika wspomagającego procesy modernizacyjne i rozwojowe. Zaledwie w 10 spośród 24 skontrolowanych podmiotów stwierdzono zainteresowanie się kierownictw propagowaniem działalności racjonalizatorskiej. Podejmowane działania polegały na: organizowaniu i finansowaniu konkursów wynalazczości, w tym ukierunkowanych na rozwiązanie istotnych dla zakładu zagadnień, popularyzowaniu racjonalizacji, zwłaszcza w zakładowych radiowęzłach, pismach i gablotach informacyjnych, finansowym wspieraniu działalności Zakładowych Klubów Techniki i Racjonalizacji (istniały one w 7 jednostkach); wynagradzaniu doradców technicznych bezpośrednio wspierających racjonalizatorów, przeprowadzaniu szkoleń oraz wyodrębnieniu środków na pokrywanie kosztów racjonalizacji i ochrony patentowej. W okresie objętym kontrolą w 10 wyżej wymienionych jednostkach zgłoszono 947 projektów racjonalizatorskich (61 % wszystkich zgłoszonych). Kontrolowane jednostki ustaliły efekty brutto wdrożenia tych projektów na kwotę 9631,8 tys. zł, a poniesione całkowite koszty z tego tytułu - 7297,6 tys. zł.

Np.:

- Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” S.A. w Kielcach ogłaszały corocznie konkurs racjonalizatorski o tytuł „mistrza racjonalizacji Chemaru”. Problematyka wynalazczości omawiana była na łamach zakładowego miesięcznika pt. „Głos Chemaru” oraz w audycjach własnego radiowęzła. Co 2 lata wydawano „informatory tematyczne dla racjonalizatorów”, które zawierały wykaz zagadnień technicznych oraz dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy, których rozwiązanie było istotne dla spółki. Dla lat 1995-1999 przedstawiono łącznie 73 takie problemy. W Zakładach działało też Stowarzyszenie Polskich Wynalazców i Racjonalizatorów, które bezpłatnie udzielało porad racjonalizatorom w dokonaniu lub opracowaniu projektu racjonalizatorskiego. Zgłoszono łącznie 58 projektów racjonalizatorskich, lecz nie obliczono efektów brutto z tytułu wdrożenia przyjętych do realizacji projektów.

- Poznańskie Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego S.A. w Poznaniu w okresie objętym kontrolą (do końca kwietnia 1997 r.) zatrudniały 4 doradców technicznych. Zakłady pokrywały też wydatki Klubu Techniki i Racjonalizacji, które w 1996 r. wyniosły 9.221 zł, a w 1997 r. - 429 zł. W lutym 1997 r. zarząd spółki podjął uchwałę, na mocy której zawiesił dofinansowanie klubu, zapewniając mu jednak dalsze bezpłatne korzystanie z dotychczas zajmowanego pomieszczenia. Zgłoszono 12 projektów racjonalizatorskich. Nie określono wysokości uzyskanych efektów brutto z tytułu wdrożenia projektów racjonalizatorskich. Stwierdzono, że kierownictwo nie uzyskiwało dochodów z działalności racjonalizatorskiej.
- w Zakładach Chemicznych „Organika - Zachem” w Bydgoszczy problematyka wynalazczości była popularyzowana w zakładowym radiowęźle i piśmie pt.: „Nowy Głos”. Ponadto kierownicy wydziałów na zebraniach z załogą informowali o zasadach składania wniosków racjonalizatorskich. W okresie objętym kontrolą zorganizowano też konkurs na temat: „Minimalizacja wytwarzania odpadów u źródła”, który dotyczył rozwiązania istotnego dla przedsiębiorstwa problemu. W sumie zgłoszono 185 projektów racjonalizatorskich. Uzyskane efekty brutto z wdrożenia projektów racjonalizatorskich Zakłady ustaliły na 4387,6 tys. zł, a poniesione nakłady na działalność racjonalizatorską na 988,5 tys. zł. Kierownictwo osiągało korzyści finansowe z działalności racjonalizatorskiej.

Kontrola wykazała, że w większości kontrolowanych jednostek (20) obowiązywały wewnętrzne przepisy normujące działalność racjonalizatorską, uwzględniające regulacje zawarte w ustawie z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości po jej nowelizacji w latach 1992-1993. W jednej jednostce posługiwano się w całym okresie objętym kontrolą starą (z 1985 r.) instrukcją regulującą tryb postępowania z wnioskami racjonalizatorskimi. W 3 pozostałych jednostkach nie ustalono żadnych wewnętrznych przepisów regulujących tę działalność. Należy jednak podkreślić, że taka sytuacja nie stanowi naruszenia prawa, gdyż ustawa o wynalazczości nie nakłada na podmioty gospodarcze obowiązku opracowania wewnętrznych przepisów regulujących tę materię. W każdym z powyższych 3 podmiotów stwierdzono inne przyczyny niewydania własnych regulacji prawnych. I tak:

- w Elektrociepłowni „Siekierki” (zakład „Elektrociepłowni Warszawskich” S.A.) - jak wynika z ustaleń kontroli - oczekiwano na wydanie przepisów wykonawczych do znowelizowanej ustawy o wynalazczości, pomimo iż ustawa ta nie zawierała żadnego upoważnienia w tym zakresie.
- kierownictwo Poznańskich Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego S.A. uznało, że przepisy zawarte w ustawie o wynalazczości są wystarczające dla potrzeb Zakładów i szczegółowe regulacje tej sfery działalności są zbędne.
- pomimo tego, że Elektrownia „Kozienice” S.A. w Świerżach Górnych już w 1994 r. opracowała projekt regulaminu dotyczącego zasad postępowania z projektami wynalazczymi, to nie został on zatwierdzony przez jej władze z powodu nieuzyskania opinii związków zawodowych. Przewodniczący NSZZ Pracowników Elektrowni „Kozienice” w złożonych wyjaśnieniach podał, iż jego organizacja związkowa nie zna ustawowych zobowiązań do wprowadzenia w życie powyższego regulaminu przez podmioty gospodarcze. Ponadto stwierdził, że Związek Zawodowy, któremu przewodniczy, nie uznał za konieczne wyrażenia opinii w stosunku do regulaminu, który „mocno usztywnia” działalność racjonalizatorską. Natomiast Przewodniczący NSZZ Pracowników Ruchu Ciągłego Elektrowni „Kozienice” uznał, że należy opracować nowy regulamin, który uwzględniłby zmiany prawno-organizacyjne. Jedynie NSZZ „Solidarność” - jak wynika z wyjaśnienia Przewodniczącego Związku w Elektrowni - nie zgłosił uwag do przedmiotowego regulaminu.

Z ustaleń kontroli wynika, że tylko w 14 skontrolowanych podmiotach wewnętrzne przepisy regulujące działalność racjonalizatorską zawierały rozszerzone definicje projektu racjonalizatorskiego w stosunku do ogólnej definicji zawartej w art.83 ustawy o wynalazczości. Określały one kryteria, których spełnienie warunkowało uznanie zgłoszonego rozwiązania za projekt racjonalizatorski. Kryteria te to na ogół nowość rozwiązania (tzn. że nie było ono wcześniej stosowane ani zgłoszone u danego przedsiębiorcy) oraz wkład twórczy autora (rozwiązanie dotychczas nie znane lub twórcza adaptacja rozwiązania znanego dla potrzeb przedsiębiorcy). Tylko w 8 podmiotach jako kryterium przyjęto uzyskanie przez przedsiębiorcę korzyści ze

stosowania projektu, zaznaczając to w treści wewnętrznych przepisów, przy czym jedynie w 3 podmiotach wskazano, że muszą to być możliwe do wyliczenia bądź oszacowania efekty ekonomiczne.

Najwyższa Izba Kontroli uznaje za zasadne precyzyjne definiowanie projektu racjonalizatorskiego dla potrzeb konkretnego pracodawcy. NIK zwraca jednakże uwagę na fakt, iż tylko w 8 podmiotach warunkiem uznania zgłoszonego rozwiązania za projekt racjonalizatorski było uzyskanie korzyści z jego stosowania, podczas gdy w 18 podmiotach obligatoryjnym elementem zgłoszenia projektu było przedstawienie przez twórcę chociażby uproszczonego szacunku przewidywanych efektów i nakładów na wdrożenie. Tak więc przewidywanie uzyskania efektów ze stosowania projektu nie było decydującym czynnikiem przy podejmowaniu decyzji o przyjęciu i wdrożeniu projektu. Niedocenianie znaczenia efektów ekonomicznych ze stosowania projektów w ocenie NIK wskazuje, że przeważająca większość skontrolowanych przedsiębiorców nie była zainteresowana ścisłym powiązaniem wynagrodzenia twórcy (w konsekwencji przyjęcia i wdrożenia projektu) z uzyskiwanymi korzyściami, a tym samym nie nadawała istotnego znaczenia tej formie proefektywnościowych zmian w przedsiębiorstwie.

W grupie 21 zbadanych podmiotów, w których funkcjonowały wewnętrzne przepisy normujące działalność racjonalizatorską, tylko 10 podmiotów wprowadziło regulacje odnoszące się do projektów racjonalizatorskich składanych przez osoby zajmujące stanowiska kierownicze. W 5 podmiotach dotyczyły one szczególnego trybu postępowania z takimi wnioskami, a w 7 podmiotach wprowadzono zakaz pobierania lub ograniczono wysokość wynagrodzenia dla twórców zajmujących stanowiska kierownicze (w 2 podmiotach zastosowano obydwa rozwiązania).

Na przykład:

- regulacje obowiązujące w Zakładach Azotowych „Puławy” S.A. w Puławach („Instrukcja postępowania przy przyjmowaniu zgłoszeń rozwiązań, podejmowaniu decyzji w stosunku do tych rozwiązań, prowadzeniu prób i badań, realizacji projektów, wypłatach wynagrodzeń oraz obiegu dokumentów”) przewidują, że w przypadku, gdy współautorem wniosku racjonalizatorskiego jest kierownik, jego zastępca lub technolog danego zakładu, wytwórni lub samodzielnego wydziału, to przedmiotowy wniosek nie będzie opiniowany przez organizowaną w tych jednostkach Komisję Oceny Projektów Wynalazczych, lecz przez Komisję powołaną na szczeblu odpowiedniego Głównego Specjalisty w spółce. Zgodnie z instrukcją projekty wynalazcze, których twórcami są członkowie zarządu spółki, są rozpatrywane przez Komisję Oceny Projektów Wynalazczych, która została powołana przez Dyrektora Naczelnego (Prezesa Zarządu). W tym przypadku o terminie posiedzenia Komisji miała być informowana Rada Nadzorcza, której przedstawicielom przysługiwało prawo uczestniczenia w obradach Komisji. „Instrukcja” zawierała też wymóg, aby wszystkie dokumenty związane z wnioskami racjonalizatorskimi, w tym zwłaszcza dane dotyczące korzyści z ich wdrożenia oraz szacunek ich wysokości, były opracowane przez osoby nie podlegające służbowo twórcom.
- w regulaminie w sprawie własności przemysłowej Fabryki Sprzętu Ratunkowego i Lamp Górniczych „Faser” S.A. w Tarnowskich Górach postanowiono, że decyzje w sprawie wniosków racjonalizatorskich, których twórcą lub współtwórcą jest prezes zarządu spółki, podejmuje zarząd na mocy uchwały rady nadzorczej. Ponadto autorom projektów racjonalizatorskich pełniącym funkcje kierownicze w spółce lub będących pracownikami inżyniersko-technicznymi obniża się wynagrodzenie do 30% wysokości wynagrodzenia przysługującego pozostałym twórcom.
- w wydanym w 1996 r. przez Prezesa Zarządu Zakładów Chemicznych „Blachownia” S.A. w Kędzierzynie-Koźlu zarządzeniu w sprawie wynalazczości ustalono, iż członkowie zarządu nie mogą otrzymywać wynagrodzenia za projekty wynalazcze, których byli autorami lub współautorami, w przypadku zgłoszenia tych projektów w okresie trwania ich kadencji w zarządzie. Zakaz pobierania powyższego wynagrodzenia został w 1997 r. (w formie aneksu do powyższego zarządzenia) rozciągnięty także na członków dyrekcji 4 zakładów wchodzących w skład spółki.

Decyzję w sprawie uznania zgłoszonych rozwiązań za projekt racjonalizatorski podejmowali z reguły dyrektorzy lub wicedyrektorzy (w przedsiębiorstwach państwowych) albo prezesi zarządów (w spółkach). Przed podjęciem tych decyzji zgłoszenia projektów w 18 podmiotach opiniowane były przez powołane Komisje ds.

wynalazczości, przy czym tylko w 7 podmiotach wyrażały one opinie w odniesieniu do wszystkich zgłoszeń, a w 11 jednostkach opiniowały tylko te zgłoszenia, co do których istniały wątpliwości, czy są one przydatne dla przedsiębiorcy. W tych 11 podmiotach Komisje powoływane były doraźnie. Tylko w 6 podmiotach wobec osób dopuszczających się wykroczenia przeciwko przepisom normującym tryb postępowania z projektami racjonalizatorskimi przewidziane zostało zastosowanie odpowiedzialności porządkowej.

Na przykład:

- w „Regulaminie prowadzenia wynalazczości pracowniczej oraz ochrony własności przemysłowej” Poznańskiej Energetyki Ciepłej S.A. w Poznaniu zaznacza się, że zastosowanie projektu wynalazczego i niezgłoszenie go w trybie powyższego regulaminu jest naruszeniem obowiązków pracowniczych w rozumieniu kodeksu pracy i podlega karze za nieprzestrzeganie dyscypliny pracy.
- w Orzechowskich Zakładach Przemysłu Sklejek w Orzechowie w dwóch instrukcjach o zasadach postępowania z projektami wynalazczymi (z 1986 r. i z 1998 r.) przewidziano, iż osoby utrudniające, opóźniające lub uniemożliwiające właściwą ocenę i realizację projektów wynalazczych, podlegają karom porządkowym, zgodnie z Kodeksem Pracy.

2.2. Przestrzeganie przyjętego trybu postępowania z projektami racjonalizatorskimi

Kontrola wykazała, że praktycznie we wszystkich skontrolowanych podmiotach występowały przypadki nieprzestrzegania postanowień wewnętrznych przepisów odnoszących się do działalności racjonalizatorskiej. I tak, przepisy te przewidywały, że do zgłoszenia projektu racjonalizatorskiego powinny być dołączone opinie właściwych komórek organizacyjnych. Ilość wymaganych opinii wynosiła z reguły od 2 do 6. W 7 skontrolowanych podmiotach stwierdzono, że niektóre zgłoszenia projektów nie były opiniowane w ogóle lub dołączono tylko niektóre wymagane opinie. Ponadto regułą było, że opracowywane opinie nie wyczerpywały zakresu zagadnień przewidzianego w przepisach wewnętrznych.

Na przykład:

- w Kopalni Węgla Brunatnego „Konin” w Kleczewie na zbadane 22 losowo wybrane rozwiązania spośród 113 uznanych za projekty racjonalizatorskie, 5 zgłoszeń w ogóle nie posiadało wymaganych opinii zespołu branżowego i zespołu negocjacyjnego (komisja ds. wynalazczości). Jedno zgłoszenie zostało zaakceptowane pomimo braku jednej z wymaganych opinii (zespołu branży górniczej i geologicznej). Ponadto żadna z 16 opinii branżowych dotyczących pozostałych projektów nie była kompletna, tzn. nie wyczerpywała wszystkich zagadnień podlegających opiniowaniu, zgodnie z instrukcją regulującą tryb postępowania z projektami racjonalizatorskimi.
- w Fabryce Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu spośród 31 zgłoszonych wniosków racjonalizatorskich w okresie objętym kontrolą, 4 nie były opiniowane. Ponadto niektóre opinie nie zawierały wszystkich wymaganych danych niezbędnych do należytej oceny przydatności zgłoszonych wniosków.

W 22 podmiotach stwierdzono przewlekłe rozpatrywanie zgłoszonych projektów racjonalizatorskich. Ustalony w wewnętrznych przepisach czas rozpatrywania projektów (liczony od daty ich zgłoszenia do momentu podjęcia decyzji o przyjęciu lub odrzuceniu) wynosił od 1 do 3 miesięcy. Faktyczny czas rozpatrywania był natomiast bardzo zróżnicowany. Wynosił on od kilku tygodni do kilku miesięcy. W skrajnych przypadkach okres ich rozpatrywania wynosił ponad 5 lat (Elektrociepłownia „Kawęczyn”), a nawet 10 lat (Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” S.A.).

Głównymi przyczynami występowania powyższych nieprawidłowości były: długotrwałe opracowywanie opinii, przewlekłość w ustosunkowywaniu się twórców do treści opinii oraz dokonywanie uzupełnień i

modyfikacji zgłoszonych projektów, przedłużanie się przeprowadzanych prób technicznych i sporządzania sprawozdań z ich przebiegu oraz opieszale obliczanie przewidywanych efektów ekonomicznych. W ocenie NIK niewystarczająca była sprawność działania zakładowych komórek ds. wynalazczości, przejawiająca się w nieskutecznym egzekwowaniu od jednostek organizacyjnych i osób biorących udział w ocenie zgłaszanych projektów terminowego wykonania niezbędnych czynności.

Na przykład:

- w Zakładach Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” S.A. w Kielcach na 44 zbadane projekty racjonalizatorskie zarejestrowane w latach 1996-1998 (I połowa) aż 26 zostało rozpatrzonych z opóźnieniem (w stosunku do przewidzianego regulaminem terminu 1 miesiąca) wynoszącym od 4 dni do 13 miesięcy. Wg stanu na 30 czerwca 1998 r. na rozpatrzenie, od co najmniej 18 miesięcy, oczekiwało ponadto 12 zgłoszeń, w tym 2 od prawie 10 lat. Nieterminowe podejmowanie decyzji w sprawie wniosków racjonalizatorskich było spowodowane przede wszystkim opóźnieniami w ich opiniowaniu, głównie przez Biuro Głównego Technologa (regulamin wyznaczał termin do 5 dni), przewlekłym sporządzaniem analiz ekonomicznych oraz przeprowadzaniem długotrwałych prób.
- w przepisach regulujących działalność racjonalizatorską w Hucie „Cedler” ustalono, że zgłoszony projekt powinien być rozpatrzony w ciągu 60 dni. W 1996 r. spośród 12 zgłoszonych projektów 8 rozpatrzono po upływie tego terminu (opóźnienia od 15 do 348 dni). W 1997 r. z 7 projektów nieterminowo rozpatrzono 6, a opóźnienia wyniosły od 25 do 314 dni. W I połowie 1998 r. 4 z 6 zgłoszonych wniosków nie zostało rozpatrzonych pomimo upływu ponad 150 dni od daty ich zgłoszenia. Łącznie w okresie objętym kontrolą z 25 zgłoszonych wniosków aż 18 rozpatrzono po upływie obowiązującego terminu. Przyczyny opóźnień ustalone w odniesieniu do 5 najdłużej rozpatrywanych wniosków (od 335 do 457 dni) to przede wszystkim przewlekłe szacowanie efektów ekonomicznych (od 210 do ponad 270 dni), długotrwałe opracowywanie dokumentacji (ponad 240 dni) oraz uzyskiwanie opinii (ponad 150 dni).

W świetle ustaleń kontroli jedną z najważniejszych przyczyn przewlekłego rozpatrywania wniosków było długotrwałe uzyskiwanie wymaganych opinii. W tych podmiotach, w których wewnętrzne przepisy ustalały termin na wydanie opinii, wahał się on od 5 do 10 dni. Faktyczny czas opiniowania zgłoszonych projektów wynosił natomiast przeciętnie od kilkunastu dni do kilku miesięcy, a w skrajnych przypadkach (Elektrownia „Kozienice”) nawet ponad 2 lata. Stwierdzone w 20 podmiotach przyczyny przewlekłości to najczęściej złożoność zgłaszanych projektów, w wyniku której zachodziła potrzeba dokonywania dokładnych i szczegółowych analiz, niekiedy przez zespół kilku pracowników, konieczność precyzowania przez twórcę zbyt ogólnie sformułowanej istoty proponowanego rozwiązania, zlecenie opracowania dodatkowych opinii w przypadku odmiennych poglądów wyrażonych w opiniach wcześniejszych, a także opóźnienia wynikające z realizacji zadań bieżących.

W wyjaśnieniach składanych w powyższym zakresie przez pracowników komórek ds. wynalazczości wskazywano także na niesolidność osób opiniujących. Ustalenia kontroli dotyczące przebiegu opiniowania zgłaszanych projektów ilustrują poniższe przykłady:

- w Zakładach Chemicznych „Blachownia” S.A. w Kędzierzynie-Koźlu na 101 zbadanych opiniach do wniosków racjonalizatorskich, aż 83 zostały sporządzone z opóźnieniem w stosunku do regulaminowego terminu wynoszącego 10 dni. Z powyższych 83 opinii 38 zostało wykonanych z opóźnieniem do 10 dni, 12 - od 11 do 20 dni, 18 - od 21 do 50 dni, 11 - od 51 do 90 dni, a pozostałe 4 - od 109 do 255 dni. Z ustaleń kontroli wynika, że specjalista ds. wynalazczości kierował ponaglenia tylko do niektórych osób opóźniających wydanie opinii (23 spośród 83). W złożonym wyjaśnieniu pracownik ten stwierdził, iż skuteczność monitów była znikoma wobec braku sankcji za nieprzestrzeganie regulaminowego terminu. Faktycznie, np. pracownik, który wydał opinię z opóźnieniem 255 dni nie zareagował na dwa skierowane do niego ponaglenia. Jednakże - jak ustalono - monity te wysyłane były dopiero, gdy opóźnienie wynosiło 101 i 248 dni.
- w Fabryce Sprzętu Ratunkowego i Lamp Górniczych „Faser” S.A. w Tarnowskich Górach w przypadku 15 spośród 30 zbadanych wniosków racjonalizatorskich stwierdzono opóźnienia w ich opiniowaniu (regulaminowy termin wynosił 10 dni). Opóźnienia wyniosły od 23 do 280 dni.

W skrajnym przypadku komórka opiniująca przekazała swoją opinię do Działu Wynalazczości i Własności Przemysłowej dopiero po otrzymaniu 3 monitów. Główny Technolog i Główny Konstruktor tłumaczyli długotrwałość opiniowania wniosków ich złożonością, która powodowała konieczność przeprowadzenia dokładnych badań i analiz oraz potrzebą konstrukcyjnego dopracowania projektów. Wskazali też na konieczność należytego zbadania projektów wynalazczych pod kątem spełniania przez nie bardzo wysokich wymagań, dotyczących bezpieczeństwa, wynikających z posiadanych przez Fabrykę atestów i certyfikatów. Wskazano też, że często zachodzi potrzeba dokonywania wielu analiz dla potrzeb jednej opinii, a tym samym angażowania kilku pracowników należących do danego działu. Konstruktorzy zatrudnieni w tych pracowniach często zajęci byli innymi, pilnymi i niemożliwymi do przerwania badaniami, co spowalniało tempo opiniowania zgłoszonych projektów racjonalizatorskich.

- na 53 opinie (dotyczące 25 projektów wynalazczych zgłoszonych w okresie objętym kontrolą w Hucie „Cedler” S.A. w Sosnowcu), zaledwie 15 zostało sporządzonych w ustalonym terminie wynoszącym 5 dni. Z wyjaśnień głównego specjalisty ds. wynalazczości wynikało, że opóźnienia w opiniowaniu projektów racjonalizatorskich występowały pomimo monitowania autorów opinii i przekazywania stosownych informacji zastępcy dyrektora ds. technicznych. M.in. Szef Produkcji opiniował projekt wynalazczy, dotyczący zwiększenia trwałości wiązania kręgów walcówki przez 77 dni, pomimo pięciokrotnych monitów. Kontrolerom NIK Szef Produkcji wyjaśnił, że długotrwałość opiniowania spowodowana była koniecznością dokładnego przeanalizowania proponowanego rozwiązania oraz dokonania uzgodnień w zakresie możliwości jego realizacji. Zastępca Kierownika Wydziału Taśm Zimnowalcowanych wydał opinię o wniosku, zarejestrowanym w 1995 r., dotyczącym wyeliminowania parowania kondensatu, po 292 dniach, pomimo czterokrotnych pisemnych ponagleń. Główny Specjalista ds. Inwestycji i Rozwoju, odpowiedzialny za problematykę postępu technicznego i wynalazczości, nie występował do dyrektora Huty z wnioskiem o ukaranie osób przekraczających termin wydania opinii, pomimo iż był do tego zobowiązany przepisami regulaminu postępowania z projektami wynalazczymi.

W ocenie NIK przytoczone powyżej ustalenia kontroli wskazują na niecelowość ustalania w wewnętrznych regulacjach sztywnych, zbyt krótkich terminów opracowywania opinii do projektów racjonalizatorskich bez możliwości stosowania odstępstw w wymagających tego przypadkach. Projekty racjonalizatorskie często zgłaszane są - jak wynika z ustaleń kontroli - w formie ogólnie sformułowanej idei, bez skonkretyzowania technicznych szczegółów proponowanego rozwiązania. W takiej sytuacji dokonanie szybkiej, a zarazem wiarygodnej oceny przydatności projektu częstokroć nie jest możliwe bez wykonania dodatkowych badań bądź analiz. Wykonywane były one przez pracowników konkretnego przedsiębiorcy jako zadania dodatkowe, obok zasadniczych obowiązków służbowych, co w świetle wyników kontroli miało istotny wpływ na terminowość ich realizacji. Z drugiej strony - w ocenie NIK - zważyć należy, iż uzyskanie przez przedsiębiorcę korzyści ze stosowania projektu nie powinno być odsuwane ponad czas faktycznie niezbędny do oceny projektu i wydania na ich podstawie stosownych decyzji. Wynika stąd potrzeba dokonania przez przedsiębiorców dogłębnej analizy odnośnych wewnętrznych regulacji prawnych pod kątem urealnienia terminów wyznaczonych na sporządzanie opinii. Po urealnieniu tych terminów - w ocenie NIK - konieczne jest natomiast zwiększenie dyscypliny ich przestrzegania.

Przytoczone ustalenia kontroli, a mianowicie fakt, iż tylko w 6 podmiotach przewidziane były sankcje m.in. za niedotrzymanie terminów rozpatrzenia wniosków (w tym wydania opinii) oraz stwierdzone przypadki zaniechania występowania o zastosowanie sankcji, pomimo iż były one przewidywane, wskazują na daleko idącą niekonsekwencję w egzekwowaniu nakładanych na pracowników obowiązków służbowych. NIK negatywnie ocenia ten sposób działania władz skontrolowanych podmiotów.

Krytycznie pod względem rzetelności NIK ocenia dopuszczanie do sytuacji, w których opinie o projektach racjonalizatorskich wyrażali współautorzy projektów lub osoby służbowo im podlegające. Takie przypadki stwierdzono w 6 skontrolowanych podmiotach w odniesieniu do 25 projektów. I tak w 2 jednostkach 11 projektów zgłoszonych przez osoby na stanowiskach kierowniczych opiniowane było przez ich podwładnych, a w 4 podmiotach twórcy bądź współtwórcy opracowywali opinie do 14 zgłoszonych przez siebie projektów.

Na przykład:

- w Zakładach Chemicznych „Blachownia” S.A. zbadano dokumentację 42 projektów racjonalizatorskich zgłoszonych w okresie objętym kontrolą. Stwierdzono, że 8 spośród powyższych projektów zostało zaopiniowanych przez ich twórców. Między innymi kierownik Zakładu Syntezy zaopiniował 7 własnych projektów, a kierownik Zakładu Karbochemii, główny inżynier ds. rozwoju produkcji i główny inżynier ds. produkcji wyrazili opinię w odniesieniu do jednego zgłoszonego przez siebie projektu. W przypadku 3 projektów wynalazczych, pomimo iż zwrócono się o wydanie opinii do osoby podporządkowanej twórcy, tj. kierownika Zakładu Syntezy, jednak zostały one opracowane przez samego twórcę. Autorami opinii do 10 projektów wynalazczych byli podwładni ich twórców. Dotyczyło to 4 projektów zgłoszonych przez dyrektora technicznego, jednego projektu, którego twórcą był dyrektor ds. produkcji, 2 projektów zaproponowanych przez kierownika Zakładu Karbochemii oraz 3 projektów autorstwa kierownika Zakładu Tworzyw.
- w Elektrowni „Kozienice” S.A. autorami opinii do 2 projektów wynalazczych byli ich współtwórcy. W jednym przypadku współtwórcą i opiniodawcą był główny inżynier pionu ruchu, a w drugim - kierownik Wydziału Ruchu Automatyki, który własny projekt uznał za bardzo dobry i bezpieczny. Kierownik Wydziału Wynalazczości w złożonych wyjaśnieniach uzasadniał fakt zlecenia zaopiniowania obu projektów ich współtwórcom tym, że zgodnie z zakresem swych obowiązków służbowych odpowiadali oni za działania, których dotyczyły powyższe rozwiązania (bezpieczeństwo pracy bloków oraz remonty i naprawy siłowników). Ponadto główny inżynier pionu ruchu, pełniąc czasowo obowiązki zastępcy dyrektora ds. technicznych podjął decyzję o przyjęciu do realizacji projektu wynalazczego, o którym mowa powyżej, pomimo iż był jego współautorem. W złożonych wyjaśnieniach główny inżynier podał, że jako pełniący obowiązki zastępcy dyrektora ds. technicznych był zobowiązany do podejmowania decyzji we wszystkich sprawach związanych z tym stanowiskiem, a więc także dotyczących przyjęcia lub odrzucenia projektów wynalazczych.
- na zlecenie Działu Postępu Technicznego i Wynalazczości w Zakładach Górniczych „Rudna” została opracowana opinia o projekcie wynalazczym nr 13/95, którego jednym ze współautorów był dyrektor Zakładów. Powyższą opinię podpisał główny inżynier.

W ocenie NIK brak w większości skontrolowanych podmiotów odrębnego trybu postępowania z projektami zgłaszanymi przez osoby zajmujące stanowiska kierownicze, w tym zwłaszcza we władzach przedsiębiorstw i spółek, jest istotnym niedostatkiem wewnętrznych przepisów normujących działalność wynalazczą. Podobnym niedostatkim jest dopuszczenie możliwości opiniowania projektu przez jego twórcę lub współtwórcę. Praktyka opiniowania zgłaszanych rozwiązań przez osoby bezpośrednio zainteresowane stosowaniem projektu, bądź osoby podległe służbowo autorom projektu stwarza przesłanki do braku obiektywizmu wyrażanych ocen i propozycji decyzji, dotyczących ewentualnego wdrożenia wniosku.

W 22 skontrolowanych podmiotach w odniesieniu do niektórych projektów przeprowadzane były próby techniczne stosowania proponowanych rozwiązań. W 6 podmiotach próby te przeprowadzano opieszale, wskutek czego znacznie wydłużał się czas pomiędzy zgłoszeniem a podjęciem decyzji o stosowaniu projektu.

Na przykład:

- na podstawie zbadanej dokumentacji 42 projektów racjonalizatorskich, przyjętych do wdrożenia w Zakładach Chemicznych „Blachownia” S.A. w Kędzierzynie-Koźlu ustalono, że próbom technicznym poddano 6 projektów. Zaledwie 2 próby wykonano w ustalonym terminie. W odniesieniu do jednego wniosku dokonanie próby miało mieć miejsce do końca 1997 r., lecz nie wykonano jej do końca I półrocza 1998 r. Kierownik Zakładu Karbochemii wyjaśnił, iż powyższej próby nie przeprowadzono z powodu braku wykonawcy palników, które stanowiły przedmiot tego projektu. W przypadku pozostałych 3 projektów przekroczenie założonych terminów zakończenia prób wyniosło od 2 tygodni (1 projekt) do około 1 roku (2 projekty). W sprawie tej wykonawcy badań byli pisemnie monitowani przez specjalistę ds. wynalazczości. Do Zakładu Syntezy, który z prawie rocznym opóźnieniem przeprowadził próbę dotyczącą jednego wniosku, skierowane zostały 4 monity. Kierownik Zakładu wyjaśnił przedłużanie się próbnego okresu stosowania powyższego projektu brakiem zbytu na zmodyfikowany produkt.

- w Fabryce Łożysk Tocznych - Kraśnik S.A. w Kraśniku próbom poddano 14 projektów racjonalizatorskich spośród 86 zgłoszonych wniosków. Do końca okresu objętego kontrolą zostały zakończone próby dotyczące 4 wniosków, lecz z opóźnieniem w stosunku do wyznaczonych terminów ich zakończenia (i jednocześnie podjęcia ostatecznej decyzji) sięgającym od 1 miesiąca do około 8 miesięcy. Próby dotyczące pozostałych 10 wniosków nie zostały zrealizowane, aczkolwiek planowany termin zakończenia 7 spośród nich upłynął z dniem 30 czerwca 1998 r. Powyższe opóźnienia były generalnie spowodowane odraczaniem terminów przeprowadzania prób w wydziałach pomocniczych ze względu na pilne bieżące zadania zlecane przez kierownictwo Fabryki (np. wykonanie oprzyrządowania w celu uruchomienia produkcji nowych wyrobów, zwłaszcza dla zagranicznego kontrahenta).
- w Hucie „Częstochowa” S.A. w Częstochowie przed podjęciem ostatecznej decyzji skierowano do prób 5 wniosków racjonalizatorskich. Do dnia 31 sierpnia 1998 r. zakończono próby w stosunku do 2 projektów. Od daty skierowania tych projektów do prób do ich zakończenia upłynęło 18 miesięcy. Próby pozostałych 3 projektów nie zostały zakończone, pomimo upływu od 1 do ponad 35 miesięcy (średnio 16 miesięcy) od daty skierowania ich do prób do końca sierpnia 1998 r. Kierownicy jednostek organizacyjnych przeprowadzających próby nie zawiadamiali Działu Rozwoju zajmującego się wynalazczością o wynikach prób. Również Dział Rozwoju nie zwracał się pisemnie do powyższych kierowników o przekazanie stosownej dokumentacji.

Z ustaleń kontroli wynika, że przyjęte do stosowania projekty racjonalizatorskie wdrażane były na ogół na podstawie poleceń służbowych. Znacznie rzadziej zawierano z pracownikami umowy o realizację projektów. Fakt wdrożenia był dokumentowany w formie poświadczenia wystawianego przez kierownika właściwej komórki organizacyjnej.

W 14 skontrolowanych podmiotach stwierdzono, że projekty racjonalizatorskie wdrażane były niekiedy ze znacznym opóźnieniem w stosunku do daty ich rozpatrzenia. W skrajnych przypadkach okres od podjęcia decyzji do zastosowania wynosił nawet 976 dni.

Na przykład:

- w Zakładach Chemicznych „Organika-Zachem” w Bydgoszczy spośród 51 zbadanych i rozpatrzonych projektów racjonalizatorskich w okresie objętym kontrolą zastosowanych zostało 14 wniosków a 1 był w trakcie wdrażania. Pozostałe zostały odrzucone bądź umorzono postępowanie w ich sprawie. W przypadku powyższych 14 wdrożonych projektów pomiędzy ich rozpatrzeniem a zastosowaniem upłynęło od 7 do 976 dni (przeciętnie 285 dni). Natomiast w przypadku wdrażanego projektu dotyczącego zamknięcia obiegu wody chłodniczej, od jego rozpatrzenia do końca czerwca 1998 r. upłynęło 665 dni. Dyrektor ds. produkcji i handlu w złożonym wyjaśnieniu uznał, iż zasadniczym czynnikiem wpływającym na terminowość wdrożenia wniosków racjonalizatorskich była konieczność rozwiązywania bieżących problemów produkcyjnych, w tym zwłaszcza związanych z utrzymaniem sprawności instalacji technologicznych w Zakładach.
- w Rafinerii Gdańskiej S.A. w Gdańsku 5 projektów racjonalizatorskich zostało zastosowanych w dniu podjęcia decyzji o ich przyjęciu. Natomiast 28 wniosków zrealizowano w okresie do 3 miesięcy od terminu podjęcia decyzji. Ponad 3 miesiące wdrażano 14 projektów. W trakcie realizacji znajdowały się natomiast 22 wnioski. Przyczyną powolnego tempa realizacji projektów wynalazczych był fakt, że część z nich można było wdrażać tylko w czasie postoju produkcyjnego Rafinerii, który występuje średnio co 2 lata, lub podczas postoju w pracy instalacji (np. w okresie zimowym).
- Huta „Cedler” S.A. w okresie objętym kontrolą zastosowała 17 projektów racjonalizatorskich, z czego 2 wdrożono natychmiast po otrzymaniu zlecenia od specjalisty ds. wynalazczości. Natomiast w przypadku 15 wniosków od chwili otrzymania zlecenia do rozpoczęcia wdrażania upływały przeciętnie 72 dni (w skrajnych przypadkach 296 i 332 dni). Główną przyczyną powstałych opóźnień było długotrwale opracowywanie specjalistycznej dokumentacji technicznej, niezbędnej do rozpoczęcia procesu wdrożenia.

W toku kontroli stwierdzono przypadki wdrożenia projektów racjonalizatorskich przed podjęciem decyzji o ich przyjęciu do stosowania a nawet przed ich zgłoszeniem do komórki zajmującej się sprawami wynalazczości (165 projektów w 14 podmiotach). Było to działanie naruszające obowiązujące wewnętrzne przepisy a ponadto niecelowe, podważające sens prowadzenia postępowania opiniotwórczego i decyzyjnego. W ocenie NIK dla takiego trybu wdrażania projektów nie może stanowić uzasadnienia - podnoszona w odbieranych przez kontrolerów NIK wyjaśnieniach - argumentacja, iż w ten sposób dokonywano niesformalizowanych ocen przydatności nowych rozwiązań, tak aby zgłoszenie obejmowało już sprawdzone w praktyce usprawnienia. Uzasadnieniem takim nie może być również - deklarowane w wyjaśnieniach - dążenie do ominięcia skomplikowanych dla części twórców procedur formalnych. W ocenie NIK nie może być bowiem podważane przez pracowników wyłączne prawo władz podmiotu gospodarczego do decydowania o zastosowaniu projektu. Takie postępowanie nie powinno być także tolerowane przez przedsiębiorców. Powinni oni natomiast zapewnić twórcom niezbędną pomoc w spełnieniu obowiązujących wymogów proceduralnych.

Na przykład:

- w Rafinerii Gdańskiej S.A. w Gdańsku na 123 faktycznie wdrożonych projektów wynalazczych w latach 1996-1998 (I połowa) aż 44 zostały zastosowane przed wydaniem decyzji o ich przyjęciu, w tym 10 zrealizowano przed dniem lub w dniu ich zarejestrowania. Terminy wdrożenia projektów wyprzedzały termin wydania decyzji nawet o ponad 13 miesięcy. Prezes Zarządu Spółki w złożonym wyjaśnieniu stwierdził, że pracownicy w sposób niesformalizowany - za wiedzą i zgodą swych przełożonych - dokonują prób nowych rozwiązań, które w przypadku braku pozytywnych efektów nie są zgłaszane jako projekty racjonalizatorskie. Po potwierdzeniu przydatności rozwiązań są one natomiast przedmiotem zgłoszeń a ich twórcy uzyskują wynagrodzenia i nagrody. W ocenie Prezesa Zarządu takie postępowanie - pomimo uchybienia procedurze zgłaszania projektów wynalazczych - ma na celu zachęcenie pracowników do innowacyjnego i kreatywnego podejścia do wykonywanych zadań.
- w Kopalni Węgla Brunatnego „Konin” w Kleczewie spośród 113 wniosków uznanych - w okresie objętym kontrolą - za projekty racjonalizatorskie, 31 zostało wdrożonych przed podjęciem decyzji o ich przyjęciu.
- w okresie objętym kontrolą w Hucie „Częstochowa” S.A. spośród 90 zastosowanych projektów racjonalizatorskich aż 56 wdrożono przed wydaniem decyzji o ich przyjęciu, w tym 27 zrealizowano przed ich zgłoszeniem do Działu Rozwoju. Okres od wdrożenia do zgłoszenia rozwiązania wynosił od 1 do 19 miesięcy, w tym w 6 przypadkach przekraczał 1 rok. Powyższa praktyka była sprzeczna z przyjętą przez Hutę definicją projektu racjonalizatorskiego, z której m.in. wynikało, że proponowane rozwiązanie musi być nowe tj.: ”nie było dotychczas zgłoszone przez inną osobę lub stosowane w hucie”. Kierownik Działu Rozwoju w złożonych wyjaśnieniach poinformował, że wykonywanie prac modernizacyjnych, remontowych i mających na celu usuwanie awarii szczególnie sprzyja wyzwalaniu inicjatywy racjonalizatorskiej. Niektóre z zastosowanych i sprawdzonych w tych warunkach nowych rozwiązań były zgłaszane jako projekty racjonalizatorskie. Kierownik ocenił, że spełnienie wymogów formalnych związanych ze zgłoszeniem projektu sprawia trudności części racjonalizatorom i wydłuża czas niezbędny do rozpatrzenia wniosku.
- w Poznańskiej Energetyce Ciepłej S.A. w Poznaniu w okresie objętym kontrolą faktycznie wdrożono 10 projektów, w tym 9 zastosowano przed wydaniem decyzji. Data wdrożenia była wcześniejsza od daty rozpatrzenia o około 1,5 do 9,5 miesiąca, a przeciętnie - około 3,5 miesiąca.

W 7 skontrolowanych podmiotach stwierdzono, że przyjęcie do stosowania i wdrożenie niektórych projektów racjonalizatorskich (łącznie 30) było sprzeczne z odpowiednimi regulaminami, bądź niecelowe lub niegospodarne. Rozwiązania, o których mowa, nie spełniały bowiem zasadniczych wymogów niezbędnych u wdrażającego przedsiębiorcy do uznania wniosku za projekt racjonalizatorski (zwłaszcza wymogu nowości rozwiązania). Przedmiotem projektów były także kwestie należące do zakresu obowiązków służbowych, a w niektórych przypadkach koszty wdrożenia były wyższe niż uzyskane efekty. Odnotowano także przypadki

budowy (zgodnie z projektami) urządzeń, które następnie nie znalazły zastosowania. Wynagrodzenia twórców tych projektów przekroczyły 0,3 mln zł, a nagrody z tytułu wynalazczości wyniosły prawie 1,4 mln zł.

Na przykład:

- Prezes Zarządu Zakładów Chemicznych „Błachownia” uznał za projekt racjonalizatorski zgłoszony wniosek pt.: „Racjonalizacja przewozu etylenu ciekłego autocysternami na trasie ZCH „Błachownia” S.A. - Litwinów - ZCH „Błachownia” S.A.”. Istota wniosku sprowadzała się do skrócenia trasy przewozu etylenu ciekłego pomiędzy Zakładami a przejściem granicznym w Kudowie poprzez wyeliminowanie odcinka trasy między Opolem a Wrocławiem ze względu na zły stan nawierzchni. Twórcy uznali, że wpływa ona ujemnie na stan techniczny pojazdów i zwiększa nakłady na ich eksploatację. Łączne efekty ekonomiczne uzyskane po dwóch latach stosowania tego projektu obliczono na 679,3 tys. zł. Autorom projektu oraz osobom współdziałającym przy jego realizacji (w tym także autorom) wypłacono wynagrodzenie i nagrody w kwocie około 44,7 tys. zł. Rozwiązanie to zostało zastosowane prawie dwa lata przed podjęciem decyzji o uznaniu go za projekt racjonalizatorski. W ocenie NIK skrócenie i optymalizacja trasy przewozu ładunków jest powszechnie stosowanym sposobem obniżenia kosztów transportu. Powyższe rozwiązanie nie spełniało wymogów pkt.5.4 regulaminu wynalazczości Zakładów, który stanowił, iż za projekt racjonalizatorski nie może być uznana zwykła propozycja wykorzystania przedmiotu lub sposobu postępowania i organizacji, zgodna ze znanym wykorzystaniem tych środków lub ich przeznaczeniem. Podnieść należy, że do zakresu czynności autorów projektu, którymi byli dyspozytor i weryfikator dyspozytorów w Zakładzie Transportu Samochodowego, należało m.in.: dokonywanie oceny efektywności przewozów i wykorzystania środków, dokonywanie wyboru trasy dla danego pojazdu oraz racjonalne wykorzystanie środków transportu. W złożonych wyjaśnieniach Prezes Zarządu Zakładów stwierdził, że pozytywną decyzję w sprawie powyższego rozwiązania podjął głównie na podstawie opinii rzecznika patentowego oraz oceny dokonanej przez dyrektora technicznego. W ocenie NIK istniały możliwe do wykorzystania inne formy płacowej i pozapłacowej gratyfikacji pracowników, należycie wykonujących obowiązki służbowe.
- w Zakładach Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” S.A. przyjęto do wdrożenia projekt racjonalizatorski pt.: „Stanowisko do badania wibracji szlifierek ręcznych”, za który jego autorzy otrzymali wynagrodzenie w wysokości 3000 zł. Na podstawie projektu w Wydziale Gospodarki Narzędziowej wykonano stanowisko do badania wibracji szlifierek ręcznych. Jednakże na powyższym stanowisku pomiarowym nie przeprowadzono badań stanu technicznego szlifierek, pomimo, że w okresie od realizacji powyższego projektu (maj 1997 r.) do końca kwietnia 1998 r. zakupiono 48 sztuk takich narzędzi. Należy także podkreślić, że w Zakładach obowiązywała zasada, że każde posiadane tego typu urządzenie będzie objęte badaniami przynajmniej raz na pół roku. Ponadto w Zakładach przyjęto do stosowania 2 projekty, które przyniosły ujemne efekty netto (nadwyżka pełnych kosztów realizacji nad efektami brutto). W przypadku jednego z nich koszty były wyższe od efektów aż o około 115 tys. zł. W obu przypadkach twórcom nie wypłacono wynagrodzenia.
- w Poznańskiej Energetyce Ciepłej S.A. w Poznaniu uznano za projekt racjonalizatorski i przyjęto do zastosowania rozwiązanie polegające na zamontowaniu elektrycznej wciągarki opału. Dotychczas opał był dostarczany na pomost zasypowy 3 kotłów za pomocą przekładni napędzanej ręcznie korbą. Z 3 opinii o powyższym wniosku wynikało, że proponowane w nim rozwiązanie nie jest nowe i twórcze w tym podmiocie gospodarczym, co oznaczało, iż nie spełniało ono wymogów określonych dla projektów racjonalizatorskich w zakładowym regulaminie prowadzenia wynalazczości pracowniczej. Koordynator ds. wynalazczości - rzecznik patentowy w złożonym wyjaśnieniu stwierdziła, że projekt przyjęto, gdyż dostosował istniejące rozwiązania do potrzeb kotłowni w przedsiębiorstwie. Do czasu zakończenia kontroli na rozpatrzenie oczekiwał zgłoszony w marcu 1998 r. wniosek dotyczący instalacji chłodzenia łożysk wentylatorów wyciągu spalin, w odniesieniu do którego również w 3 opiniach wskazano, że nie jest on nowy ani twórczy.

- w Fabryce Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu wystawiony został przez dyrektora ds. technicznych i rozwoju wniosek z dnia 20 grudnia 1996 r. dotyczący „pozytywnej oceny podejmowanych w 1996 r. przedsięwzięć organizacyjnych pozytywnie wpływających na działalność FWiZ, kreowanie nowatorskich rozwiązań w pracy zawodowej”. Pula nagród wynosiła 28.454 zł dla 9 osób. Inny wniosek o przyznanie nagród za działalność racjonalizatorską wystawiony przez dyrektora ds. technicznych i rozwoju z dnia 5 września 1996 r. dotyczył „określenia wstępnych założeń zmian strukturalnych w zakresie racjonalizacji działań organizacyjnych w celu przygotowania koncepcji utworzenia akcjonariatu pracowniczego w odniesieniu do aktualnych możliwości prawnych”. Łączna wysokość wypłat to 39.850 zł dla 5 osób. Podobne wnioski wystawiane były także w 1997 r. - m.in. z 31 marca 1997 r. „w związku z opracowaniem koncepcji prywatyzacji FWiZ poprzez drogę kontraktu menedżerskiego z osobą prawną do przedstawienia organowi założycielskiemu”, sporządzony przez przewodniczącego jednej z organizacji związkowych (wypłacono 287.605 zł dla 14 osób, w tym wnioskodawcy), czy z dnia 25 kwietnia 1997 r., wystawiony przez tego samego przewodniczącego, a dotyczący „opracowania założeń współpracy w zakresie organizacji firmy poprzez określenie, modyfikowanie i wdrażanie działań restrukturyzacyjnych pomiędzy przedstawicielami załogi i zarządu” (wypłacono 59.664 zł dla 9 osób, w tym wnioskodawcy). W sumie w okresie objętym kontrolą wystawiono aż 15 wniosków o wypłatę nagród za działalność racjonalizatorską na łączną kwotę prawie 1.140 tys. zł.
- ZG „Rudna” w formie umowy zleciły w dniu 16 stycznia 1995 r. spółce „Mining-Expert” opracowanie ekspertyzy stanu technicznego obudowy szybu R-IV wraz z technologią naprawy miejsc uszkodzonych. Opracowanie takie, opatrzone datą 14 kwietnia 1995 r., zostało wykonane i odebrane protokolarnie w dniu 28 kwietnia 1995 r. Koszt opracowania wyniósł 15.860 zł. Umowa pomiędzy firmami zawierała postanowienie, że wynalazki powstałe w wyniku opracowania stanowią będą własność zamawiającego, czyli ZG „Rudna”. W protokole odbioru pracy (z 28 kwietnia 1995 r.) zapisano, że w trakcie realizacji zamówionej pracy powstał projekt racjonalizatorski dotyczący sposobu naprawy obudowy tubingowej. Wniosek ten został zgłoszony w ZG „Rudna” w dniu 24 kwietnia 1995 r. (nr 13/95), a więc na 4 dni przed odbiorem zleconego opracowania. Jako współautorów w zgłoszeniu projektu wymieniono 8 osób, w tym 3 przedstawicieli wykonawcy opracowania, 3 przedstawicieli ZG „Rudna” (spośród kadry kierowniczej), pracownika Okręgowego Urzędu Górniczego oraz pracownika firmy „PeBeKa” Lubin. W dokumentacji zgłoszenia projektu pt.: „Sposób naprawy uszkodzonych segmentów obudowy tubingowej szybów górniczych” nie zamieszczono wymaganych rysunków, schematów i wyliczeń. Brak było również wymaganego przez regulamin wynalazczości pisemnego powiadomienia przez pracowników ZG „Rudna” swych przełożonych o podjęciu prac nad projektem. Z ponad miesięcznym opóźnieniem załączono do zgłoszenia projektu racjonalizatorskiego oświadczenia przełożonych autorów tego projektu, w których stwierdzono, że proponowane rozwiązanie nie jest stosowane w ZG „Rudna” i nie zostało opracowane na polecenie służbowe. Było to sprzeczne z postanowieniami obowiązującego ówczesnie w ZG „Rudna” regulaminu działalności wynalazczej, zobowiązującego autorów projektu do podania w zgłoszeniu m.in. istotnych cech proponowanych rozwiązań i do przedłożenia wyżej wymienionego powiadomienia, a także uzyskania oświadczeń przełożonych. W powyższych oświadczeniach niezgodnie z faktami stwierdzono, że rozwiązanie przedstawione w projekcie 13/95 nie było planowane do zastosowania w ZG „Rudna”. Stwierdzenie wyżej wymienione było sprzeczne z faktem zamieszczenia tego rozwiązania w przyjętym protokolarnie w dniu 28 kwietnia 1995 r. przez ZG „Rudna” opracowaniu spółki „Mining-Expert”, które miało służyć do naprawy obudowy szybu R-IV i faktycznie zostało wykorzystane do tego celu. W dokumentacji projektu 13/95 nie było żadnego dokumentu, oprócz formularza zgłoszenia, który wskazywałby, że współautorzy będący pracownikami ZG „Rudna” brali udział w opracowaniu koncepcji lub konkretnych rozwiązań sposobu naprawy obudowy zawartych w opracowaniu spółki „Mining-Expert”. Spółka „PeBeKa” wykonała prace remontowe szybu na podstawie zlecenia ZG „Rudna” z 30 maja 1995 r. W protokole odbioru prac z 13 listopada 1995 r. zapisano, że prace zostały wykonane zgodnie z dokumentacją techniczną i technologią opracowaną przez firmę „Mining-Expert”. Natomiast w stwierdzeniu zastosowania projektu (dokument wystawiony 5 lutego 1996 r., tj. około 3 miesiące po odbiorze prac) podano, że prace zostały wykonane zgodnie z projektem wynalazczym nr 13/95. Z 7 zeznań złożonych przed kontrolerami NIK przez wszystkich 8 współautorów projektu 13/95 wynikało, iż identyczne były idee rozwiązania

technicznego zawarte w tym projekcie oraz w opracowaniu spółki „Mining-Expert”. Podczas przesłuchania ówczesny dyrektor ZG „Rudna” (współautor projektu 13/95) zeznał, iż szczegółowa technologia naprawy obudowy szybu była zawarta w opracowaniu tej spółki. Obliczony w ZG „Rudna” efekt z zastosowania projektu wyniósł 2.585.336 zł. Łączne wynagrodzenie twórców projektu wyniosło 258.533 zł, a niezależnie od powyższego wypłacono 32 osobom nagrody za współudział w łącznej kwocie 206.826 zł. Wśród osób nagrodzonych było też 6 współtwórców projektu.

W ocenie NIK przyjęcie i zastosowanie powyższego wniosku było działaniem niegospodarnym. W świetle ustaleń kontroli do wykonania prac remontowych służyła bowiem dokumentacja odrębnie zamówiona i zapłacona.

2.3. Prawidłowość określania efektów ze stosowania projektów racjonalizatorskich oraz naliczania wynagrodzeń i nagród z tego tytułu.

W obowiązujących w skontrolowanych podmiotach przepisach normujących działalność racjonalizatorską (za wyjątkiem 6 podmiotów) zawarte były postanowienia obligujące twórców do przynajmniej szacunkowego określania w dokumentacji zgłoszenia przewidywanych efektów ekonomicznych ze stosowania projektu. Czynniki efektywności ekonomicznej - wymieniony w regulaminach - w stwierdzonej praktyce postępowania ze zgłaszanymi projektami miał jednak daleko mniejsze znaczenie. Spośród 679 łącznie skontrolowanych projektów racjonalizatorskich zaledwie dla 301 (44,3 %) w jakikolwiek sposób obliczono lub oszacowano efekty ekonomiczne (w zgłoszeniu, opinii lub odrębnym wyliczeniu przez komórki ekonomiczno-finansowe). Rzeczywiście osiągnięte efekty ustalono natomiast w odniesieniu do 225 projektów.

W ocenie NIK zaniechanie obliczeń lub co najmniej oszacowania efektów ze stosowania projektu stoi w sprzeczności z postanowieniami art. 98 a ust. 2 ustawy o wynalazczości, która to norma stanowi, iż, o ile umowa nie stanowi inaczej, wynagrodzenie twórcy ustala przedsiębiorca w słusznej proporcji do korzyści uzyskanych ze stosowania projektu racjonalizatorskiego. Ponadto zgodnie z art. 100 tejże ustawy, twórcy przysługuje roszczenie o odpowiednie podwyższenie wynagrodzenia w przypadku uznania, że jest ono rażąco niskie w stosunku do korzyści osiąganych przez przedsiębiorcę.

Do przyczyn powodujących powstrzymanie się przedsiębiorców od obliczania efektów ekonomicznych ze stosowania projektów zaliczyć należy przede wszystkim uznawanie ich za niewymiernie lub trudne do oszacowania. Przedstawiciele kontrolowanych podmiotów wskazywali także na dużą pracochłonność obliczeń, wymagającą rozszerzenia ewidencji danych dotyczących nakładów i efektów, a niekiedy instalowania również dodatkowych urządzeń pomiarowych. Także fakt, iż niektóre projekty dotyczyły stosunkowo drobnego zakresu wprowadzonych usprawnień, był czynnikiem nie sprzyjającym dokonywaniu obliczeń.

W toku kontroli stwierdzono jednakże, że do kategorii projektów o tzw. efektach niewymiernych lub trudnych do wyliczenia zaliczano niekiedy rozwiązania nie tylko poprawiające np. stan bhp czy podnoszące poziom ochrony środowiska, ale także projekty, których istotą była redukcja kosztów produkcji, podwyższenie jakości lub unowocześnienie wyrobów albo usprawnienie lub modernizacja urządzeń produkcyjnych i procesów technologicznych.

Na przykład:

- w Zakładach Azotowych „Puławy” S.A. na 54 zbadane wnioski, które zostały zgłoszone i wdrożone w okresie objętym kontrolą, aż dla 51 nie obliczono efektów ekonomicznych. Wśród nich znajdowały się - oprócz 12 wniosków z zakresu bhp, ochrony środowiska i przeciwpożarowej czy organizacji pracy - projekty usprawniające pracę maszyn i urządzeń (27 wniosków), modernizujące proces technologiczny (5) oraz usprawniające czynności remontowe (7 wniosków). Dla pozostałych 3 projektów obliczono przewidywane efekty ekonomiczne, a następnie uznano je za rzeczywiście uzyskane z ich zastosowania. Z większości opinii dotyczących rozpatrywanych projektów wynikało, że obliczanie efektów utrudnione było ze

względem na konieczność montowania dodatkowych i drogich urządzeń pomiarowych, które normalnie są zbędne dla procesu produkcji.

- Rafineria Gdańska S.A. w Gdańsku w latach 1996-1998 (I połowa) zastosowała 123 projekty racjonalizatorskie, w tym 41 z dziedziny bhp, ppoż lub ochrony środowiska. Uzyskane efekty ekonomiczne wyliczono jednakże tylko dla 6 spośród pozostałych projektów. Wysokość obliczonych rocznych efektów dla tych 6 projektów wynosiła od 30,7 tys. zł do 2078,2 tys. zł (łącznie 2944 tys. zł). Główną przyczyną obliczania efektów ekonomicznych tylko dla nielicznych projektów wynalazczych było wyrażone w opiniach do nich stanowisko, że nie istnieje możliwość określenia wysokości tych efektów.
- w Poznańskiej Energetyce Ciepłej S.A. w Poznaniu spośród 8 zbadanych wdrożonych projektów, obliczono efekty ekonomiczne dla 4, resztę uznając za projekty o efektach niewymiernych. Dla 2 projektów racjonalizatorzy określili przewidywane efekty finansowe odpowiednio na 63 tys. zł i ponad 29 tys. zł. Faktycznie uzyskane efekty z wdrożenia tych projektów wyliczono natomiast odpowiednio na około 4,4 tys. zł oraz 8,2 tys. zł. Twórcy projektów w swoich szacunkach zawyżyli zatem ich wysokość odpowiednio ponad trzynastokrotnie oraz ponad trzykrotnie. Natomiast osiągnięte efekty z wdrożenia 2 pozostałych rozwiązań obliczono na 25,7 tys. zł i 2,3 tys. zł.

Zawyżanie wysokości przewidywanych lub faktycznie uzyskanych efektów ekonomicznych stwierdzono w 6 kontrolowanych jednostkach w odniesieniu do 12 projektów racjonalizatorskich na łączną kwotę przekraczającą 375 tys. zł. Np.:

- w Zakładach Chemicznych „Organika-Zachem” przewidywane efekty wdrożenia projektu racjonalizatorskiego, dotyczącego sposobu produkcji nowego barwnika, obliczono na 273,9 tys. zł. Natomiast faktycznie uzyskane korzyści wyniosły zaledwie 30,6 tys. zł, czyli prawie dziewięciokrotnie mniej.
- w Kopalni Węgla Brunatnego „Konin” w Kleczewie w ogóle nie obliczano faktycznych efektów uzyskanych z zastosowania wniosków racjonalizatorskich. Jednakże w toku kontroli dokonano obliczeń rzeczywiście uzyskanych efektów dla 5 wdrożonych projektów. W 3 przypadkach faktycznie osiągnięto przewidywane korzyści (łącznie 560,1 tys. zł). W 2 pozostałych przypadkach uzyskano korzyści niższe od planowanych. I tak projekt racjonalizatorski, dotyczący wykorzystania złomowanych kół od koparki, miał przynieść 70,1 tys. zł efektów, a uzyskano - 33,8 tys. zł. Natomiast osiągnięte korzyści z regeneracji haków wyniosły około 18 tys. zł, gdy przewidywano je na poziomie prawie 38,5 tys. zł.
- w Poznańskiej Energetyce Ciepłej S.A. w Poznaniu zawyżono uzyskane efekty z wdrożenia 2 wniosków racjonalizatorskich. Dotyczyły one wytwarzania drabin do obsługi kotłów. Uzyskane efekty z wdrożenia jednego wniosku wyliczono na 8242 zł, gdy faktycznie kształtowały się na poziomie 5817 zł, czyli o 2425 zł mniej. Natomiast faktyczne korzyści z zastosowania drugiego projektu określono na 2300 zł zamiast na 900 zł, czyli o 1400 zł za dużo. Przyczyną zawyżenia osiągniętych korzyści było uwzględnienie w wyliczeniach maksymalnej, zamiast średniej ceny zakupu drabiny na rynku.

Z ustaleń kontroli wynika, że 17 skontrolowanych podmiotów nie prowadziło wyodrębnionej ewidencji wszystkich nakładów ponoszonych na wdrożenie projektów racjonalizatorskich. Na kontaktach analitycznych rejestrowano przede wszystkim wynagrodzenia wypłacone twórcom oraz nagrody dla osób współdziałających przy realizacji projektu. Znacznie rzadziej ewidencjonowano pozostałe pozycje kosztów, takie jak np. koszty opinii czy nakłady na opracowanie dokumentacji i to głównie w przypadkach, gdy zlecano ich wykonanie na zewnątrz. Na ogół odrębnie nie rejestrowano natomiast kosztów zakupu materiałów, wyprodukowania lub zakupu narzędzi oraz prototypów ani amortyzacji środków trwałych zakupionych w związku z wdrożeniem projektu. Powyższe koszty księgowane były tak jak koszty bieżącej działalności gospodarczej. W ocenie NIK powyższe było najważniejszą przyczyną odstępowania od obliczeń efektów ze stosowania projektów racjonalizatorskich.

Na przykład:

- w Mazowieckich Zakładach Rafineryjnych i Petrochemicznych „Petrochemia Płock” S.A. pomimo posiadania odrębnego konta do rejestracji nakładów na racjonalizację, ewidencjonowano na nim tylko wynagrodzenia i nagrody za wynalazczość, wydatki na opinie, opracowania, dokumentację i nadzór autorski oraz koszty poniesione na ochronę projektów wynalazczych i wydawnictwa dotyczące wynalazczości. Natomiast nie były tam rejestrowane nakłady bezpośrednio poniesione na wdrożenie projektów wynalazczych (zakup materiałów i urządzeń, przystosowanie maszyn i urządzeń, koszty prototypów i amortyzacji środków trwałych niezbędnych do realizacji projektów). Główna Księgowa Zakładów stwierdziła, że nie prowadzono odrębnej ewidencji księgowej pełnych nakładów na realizację projektów racjonalizatorskich, ponieważ dane te nie są niezbędne do zarządzania firmą i nie są objęte sprawozdawczością wymaganą przez GUS, natomiast ich rejestrowanie spowodowałoby poniesienie dodatkowych kosztów administracyjnych.
- w Hucie „Częstochowa” S.A. odrębnie ewidencjonowano tylko część nakładów poniesionych na racjonalizację. Zarządzenie dyrektora Huty w sprawie wynalazczości zobowiązywało kierowników jednostek organizacyjnych do wprowadzenia ewidencji danych umożliwiających ustalenie wymiernych efektów ekonomicznych uzyskanych z zastosowania projektów wynalazczych oraz do określania założeń do obliczania tych efektów. Powinny one zawierać m.in. dane do ustalenia wysokości nakładów poniesionych na realizację projektów. Z przeprowadzonej kontroli ewidencjonowania tych danych w 6 wydziałach Huty (na 12), w których wdrożono 70 % wszystkich projektów racjonalizatorskich wynika, że ewidencję powyższych danych prowadzono tylko w Wydziale Stalowni. Rejestrowano tam m.in. koszty materiałów, surowców oraz urządzeń nowych i regenerowanych, używanych do wdrożenia projektów. W pozostałych 5 wydziałach, w których wbrew zarządzeniu dyrektora nie prowadzono przedmiotowej ewidencji oraz nie ustalono założeń do obliczania efektów ekonomicznych kierownicy tych wydziałów tłumaczyli to wdrażaniem przede wszystkim wniosków o niemożliwych do wyliczenia efektach ekonomicznych i niskim poziomem kosztów poniesionych na zastosowanie projektów wynalazczych (materiały odpadowe) oraz pomyłkowym ewidencjonowaniem nakładów poniesionych na wdrożenia na kontach kosztów ogólnozakładowych. Ponadto wskazywano na trudności z wyodrębnieniem wydatków na racjonalizację z pozostałych kosztów remontów bądź modernizacji w przypadku realizacji projektów wynalazczych w ramach prac remontowych i modernizacyjnych, zwłaszcza jeśli projekty były zgłaszane dopiero po ich zastosowaniu. W złożonym wyjaśnieniu zastępcy dyrektora Huty ds. rozwoju uznał, że występujący w wielu przypadkach brak ewidencji kosztów i efektów z realizacji projektów racjonalizatorskich stanowi naruszenie postanowień zarządzenia dyrektora oraz zapowiedział wydanie stosownych decyzji wykonawczych. Stwierdzono także, że w okresie objętym kontrolą suma kosztów zarejestrowanych na koncie dotyczącym racjonalizacji („Koszty racjonalizacji i wynalazczości”) była zaniżona o 37,5 tys. zł w stosunku do kwoty obliczonej na podstawie danych zawartych w dokumentacji projektów racjonalizatorskich. Zastępca kierownika Działu Rachunkowości Przemysłowej występującą rozbieżność tłumaczył niewłaściwym określaniem stanowisk kosztów przez poszczególne jednostki organizacyjne Huty oraz błędami popełnionymi przy dekretacji faktur lub przy wydawaniu poleceń księgowania.
- pomimo utworzenia w Zakładach Chemicznych „Blachownia” S.A. aż 3 kont analitycznych do rejestracji kosztów stosowania projektów racjonalizatorskich, nie ewidencjonowano na nich nakładów poniesionych bezpośrednio na wdrożenie projektów racjonalizatorskich. Pełniąca obowiązki zastępcy głównego księgowego Zakładów wyjaśniała powyższe odstępstwa tym, że kierownicy jednostek organizacyjnych spółki nie wydzielali na poszczególnych kontach stanowisk powstawania kosztów realizacji projektów wynalazczych. Zgodnie z przepisami regulaminu wynalazczości, kierownicy jednostek organizacyjnych wdrażających projekty wynalazcze mieli obowiązek wydzielić - w sposób uzgodniony z głównym księgowym - koszty poniesione na realizację tych projektów.
- w ZG „Rudna” wyliczono jednorazowy efekt netto z zastosowania projektu wynalazczego nr 13/95 na 2.585.336 zł. Obliczenia zostały dokonane na podstawie nieudokumentowanych danych. Dotyczyło to m.in. wysokości uzyskanych oszczędności z tytułu zużycia żywic przy

naprawie obudowy szybu wg metody, która zdaniem przedstawicieli ZG „Rudna” została zastosowana w projekcie nr 13/95 w porównaniu do tradycyjnego sposobu dokonania powyższej naprawy. Wielkości zużycia tego materiału ani pozostałych składników kosztów nie podano w dokumentacji technicznej wykonanych robót naprawczych ani w kosztorysie powykonawczym. Nie został także sporządzony preliminarz kosztu robót, co było sprzeczne z umową zawartą przez ZG „Rudna” z firmą, która dokonała naprawy obudowy szybu. Umowa stanowiła bowiem, że podstawą do wystawienia faktury za wykonanie powyższych robót będzie protokół wykonania i odebrania robót oraz preliminarz uzgodniony i potwierdzony przez inspektora nadzoru w obecności wykonawcy. Pracownik, który obliczył efekty ekonomiczne osiągnięte z wdrożenia powyższego projektu, podał w złożonych wyjaśnieniach, że na podstawie posiadanych dokumentów nie mógł ustalić, jaka była przyczyna różnicy w ilości a tym samym wartości żywicy zużytej do uszczelniania pomiędzy metodą zastosowaną (według projektu nr 13/95) a tradycyjną. Natomiast główny inżynier ds. inwestycji, który podpisał protokół odbioru ostatecznego robót objętych tym projektem i „Protokół - kosztorys powykonawczy” dotyczący powyższych robót, stwierdził w wyjaśnieniach, że nie może wypowiedzieć się co do faktycznej ilości zużytej żywicy, ponieważ danych tych nie ma w dokumentacji naprawy i w kosztorysie powykonawczym. Zgodnie z wyżej wymienioną umową do obowiązków tego pracownika jako inspektora nadzoru, należało potwierdzenie preliminarza kosztów. Podnieść należy, że pracownicy, o których mowa, otrzymali nagrody za współudział przy realizacji projektu nr 13/95.

Kontrola wykazała, że badane podmioty stosowały różne metody ustalania wysokości wynagrodzeń dla twórców projektów racjonalizatorskich, uzależnione od charakteru poszczególnych projektów, a zwłaszcza od sposobu określania ich efektów. W przypadku projektów wynalazczych dotyczących poprawy stanu bhp, ochrony środowiska naturalnego i ochrony przeciwpożarowej, o efektach niewymiernych lub trudno mierzalnych, wynagrodzenie ustalano przy wykorzystaniu metod szacunkowych, w tym metody punktowej²⁰. Natomiast twórcom projektów racjonalizatorskich, dla których efekty ekonomiczne - zwłaszcza faktycznie osiągnięte - zostały obliczone, ustalano wynagrodzenie z reguły przy wykorzystaniu metody procentowej²¹.

Z ustaleń kontroli wynika, że w stosunku do zdecydowanej większości projektów stosowano metodę szacunkową (praktycznie we wszystkich skontrolowanych podmiotach), podczas gdy procentowo ustalono wynagrodzenie tylko w 17 podmiotach, przy czym niekiedy w minimalnym zakresie. Było to konsekwencją przedstawionej we wcześniejszej treści niniejszej „Informacji...” praktyki ograniczania wyliczeń uzyskanych efektów.

Tylko w 11 podmiotach stosowano ratalną formę wypłaty wynagrodzenia (tj. zaliczkowo i wyrównanie po upływie ustalonego w regulaminach okresu stosowania). W odniesieniu do przeważającej ilości wniosków wypłata wynagrodzenia następowała jednorazowo.

W 12 jednostkach wypłaty wynagrodzeń następowały z opóźnieniem (w stosunku do terminów określonych w ustawie o wynalazczości - art. 98a ust. 3 lub ustalonych w przepisach wewnętrznych), dochodzącym niekiedy do 18 miesięcy. Było to spowodowane przede wszystkim długotrwałym uzyskiwaniem dokumentów potwierdzających stosowanie projektu i uzupełnianiem dokumentacji oraz przewlekłością w obliczaniu uzyskanych efektów. Niekiedy przyczyną była zła sytuacja finansowa przedsiębiorcy.

Na przykład:

- w Zakładach Chemicznych „Blachownia” SA w odniesieniu do 104 projektów nie przestrzegano wynikającego z ustawy o wynalazczości terminu wypłaty wynagrodzeń należnych twórcom projektów racjonalizatorskich, który wynosił maksimum do 2 miesięcy po upływie roku od dnia uzyskania pierwszych korzyści ze stosowania tych projektów. W stosunku do tego terminu opóźnienia wypłat wynagrodzeń wyniosły od 7 do 470 dni. Łączna

²⁰ Za określone cechy projektu racjonalizatorskiego przyznaje się ustaloną ilość punktów. Wynagrodzenie oblicza się jako iloczyn ilości uzyskanych punktów i przyjętej wartości jednego punktu.

²¹ Wynagrodzenie ustala się jako określony procent uzyskanych efektów brutto pomniejszonych o koszty realizacji projektów racjonalizatorskich, niekiedy powiększony o określoną kwotę.

wartość tych wynagrodzeń przekroczyła 1,25 mln zł. Z wyjaśnień prezesa Zarządu wynika, że przyczyną nieterminowego dokonywania powyższych wypłat (w formie ratalnej), była trudna sytuacja finansowa Zakładów oraz niewłaściwie przyjęty w regulaminach wynalazczości termin tych płatności, tj. po upływie 2 miesięcy od zakończenia roku obliczeniowego.

- w okresie objętym kontrolą w Hucie „Cedler” SA z 11 dokonanych wypłat I raty wynagrodzenia, w 4 przypadkach wypłaty zostały dokonane z opóźnieniem dochodzącym do 37 dni. Natomiast II ratę w 2 przypadkach wypłacono z opóźnieniem. Regulamin wynalazczości zobowiązywał do dokonania wypłaty w terminie do 2 miesięcy po upływie pierwszego roku od daty zastosowania projektu. Ponadto, pomimo upływu regulaminowego terminu, do końca września 1998 r. nie wypłacono wynagrodzeń za realizację 4 projektów, przy czym opóźnienie wyniosło od 15 do 485 dni (średnio ponad 183 dni). Powodem opóźnień był przedłużający się okres obliczania rzeczywistych efektów ekonomicznych uzyskanych z wdrożenia projektów wynalazczych, wynikający m.in. z kwestionowania przez autorów sposobu dokonywania tych obliczeń.

W przeciwieństwie do przedstawionych powyżej nieprawidłowości polegających na opóźnianiu wypłat, w 4 podmiotach stwierdzono przypadki - sprzeczne z kryterium legalności - wypłacania twórcom wynagrodzenia (około 15 tys. zł) przed wdrożeniem projektu lub przed terminem wynikającym z wewnętrznych przepisów bądź przed datą zawarcia umowy o wynagrodzenie lub bez takiej umowy pomimo, iż obowiązek jej zawarcia wynikał z wewnętrznych przepisów.

Na przykład:

- w Fabryce Łożysk Tocznych - Kraśnik SA - w przypadku 10 spośród 48 projektów racjonalizatorskich wdrożonych w okresie objętym kontrolą, wynagrodzenie ich twórcom (w łącznej wysokości przekraczającej 10,9 tys. zł) wypłacono w okresie od 8 do 11 miesięcy (średnio 10 miesięcy) przed upływem pierwszego roku od dnia rozpoczęcia uzyskiwania korzyści z ich wykorzystywania. Było to sprzeczne zarówno z postanowieniami art. 98a ust. 3 ustawy o wynalazczości, jak i z wewnętrzną instrukcją w sprawie trybu postępowania z projektami wynalazczymi, zgodnie z którą wynagrodzenie za projekt wynalazczy wypłaca się w terminie 2 miesięcy po upływie pierwszego roku uzyskiwania korzyści ze stosowania tego projektu. Z wyjaśnień złożonych przez rzeczownika patentowego Fabryki wynikało, że wcześniejsza wypłata wynagrodzenia stwarzała zachętę dla racjonalizatorów do rozszerzania stosowania nowych rozwiązań na inne urządzenia bądź czynności. Przynosiło to - w ocenie wyjaśniającego - korzyści dla Fabryki i stymulowało rozwój wynalazczości.
- w okresie objętym kontrolą Poznańskie Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego SA zawarły 9 umów o wynagrodzenie z twórcami projektów racjonalizatorskich. W przypadku 2 projektów wynagrodzenie w łącznej wysokości 1304 zł zostało wypłacone w okresie od 3 do 8 dni przed datą zawarcia tych umów.
- w Zespole Elektrociepłowni w Łodzi SA instrukcja w sprawie wynalazczości ustalała, że podstawą do wypłaty wynagrodzenia dla twórców było podpisanie umowy o wynagrodzenie za projekt wynalazczy. W przypadku 10 wdrożonych projektów zawarto wymagane umowy, natomiast w przypadku 1 projektu wynagrodzenie (326 zł) wypłacono wyłącznie na podstawie zlecenia wypłaty.

Kolejną stwierdzoną nieprawidłowością dotyczącą wynagrodzeń za projekty racjonalizatorskie było zawyżanie ich wysokości wskutek nieprzestrzegania obowiązujących regulaminów lub nieprawidłowego (zawyżonego) określenia efektów ekonomicznych. Zawyżenie poziomu wypłacanych wynagrodzeń stwierdzono w 6 kontrolowanych jednostkach.

Na przykład:

- w Zakładach Chemicznych „Organika-Zachem” w przypadku jednego spośród 36 zbadanych projektów wynalazczych, obliczone na podstawie przewidywanych efektów a następnie wypłacone twórcom wynagrodzenie w wysokości 19.374 zł było prawie czterokrotnie wyższe od jego poziomu (4.880 zł) ustalonego w oparciu o efekty rzeczywiście osiągnięte. Nadpłata

wyniosła zatem 14.494 zł. Dyrektor ds. produkcji i handlu poinformował twórców, iż wypłacone powyższe wynagrodzenie w formie zaliczkowej było wynagrodzeniem ostatecznym. Faktycznie uzyskane efekty ekonomiczne uległy obniżeniu wskutek spadku popytu na produkt będący efektem zastosowania powyższego projektu. Przy obliczaniu przewidywanych efektów założono bowiem sprzedaż 40 ton tego wyrobu, natomiast w rocznym okresie obliczeniowym faktyczny jego zbyt wyniósł 6,6 tony.

- w Zakładach Chemicznych „Blachownia” SA w sposób sprzeczny z zarządzeniem dyrektora w sprawie wynalazczości, podwyższono wynagrodzenie autorom projektu wynalazczego nr 3/94 o 904 zł. (z 16.373 zł do 17.277 zł). Zgodnie z wyjaśnieniami specjalisty ds. wynalazczości - na polecenie dyrektora - dokonano przeliczenia powyższego wynagrodzenia przy zastosowaniu nieobowiązującej już tabeli obliczeń wynagrodzeń, która była korzystniejsza dla twórców. Przyczyną powyższego było składanie przez autorów przedmiotowego projektu ustnych zastrzeżeń do nieterminowej wypłaty wynagrodzenia za pierwszy rok jego stosowania oraz żądanie wypłaty odsetek za zwłokę. Przeliczenie wynagrodzenia z zastosowaniem starych zasad miało - zdaniem wyjaśniającej - zrekompensować twórcom należne im odsetki.
- w KGHM „Polska Miedź” SA Oddział - Zakłady Górnicze „Rudna” w Polkowicach określono wynagrodzenie za zastosowanie projektu racjonalizatorskiego nr 17/94 na poziomie 22.000 zł, co stanowiło aż 58,9% wyliczonych efektów ekonomicznych (37.324 zł). Natomiast suma powyższego wynagrodzenia i nagród za współudział (17.600 zł) w łącznej wysokości 39.600 zł przewyższyła o 6,1% efekty ustalone przez Zakłady.

W okresie objętym kontrolą nie funkcjonował żaden powszechnie obowiązujący przepis prawa wyłączający lub ograniczający prawo osób zajmujących stanowiska kierownicze u przedsiębiorcy do składania projektów wynalazczych, w tym racjonalizatorskich. W skontrolowanych podmiotach wewnętrzne przepisy również nie wyłączały takich uprawnień a tylko w nielicznych podmiotach wprowadzono ograniczenia wysokości lub zakaz pobierania przez osoby na stanowiskach kierowniczych wynagrodzeń za zastosowane projekty racjonalizatorskie. Utrzymano w ten sposób zasady obowiązujące przed 1993 r.²².

Z ustaleń kontroli wynika, że w 6 podmiotach członkowie kadry kierowniczej byli autorami lub współautorami projektów racjonalizatorskich (po uwzględnieniu jednostek, w których osoby takie uzyskiwały nagrody za działalność racjonalizatorską, łącznie było 10 podmiotów). Z ustaleń kontroli wynika, że z tytułu wynagrodzeń i nagród za działalność racjonalizatorską członkom kadry kierowniczej powyższych 10 podmiotów wypłacono co najmniej 19,4 mln zł.

Na przykład:

- w latach 1996-1998 (I połowa) członkowie kierownictwa Huty „Częstochowa” S.A. (dyrektorzy, kierownicy wydziałów i ich zastępcy) zgłosili łącznie 8 projektów racjonalizatorskich (6,6% ogółu zgłoszonych wniosków). Wyliczone efekty z zastosowania powyższych 8 projektów osiągnęły wysokość 3.499,6 tys. zł (11,3% łącznych efektów), w tym 2 400 tys. zł stanowiły efekty ustalone szacunkowo przez Hute. W okresie objętym kontrolą kadra kierownicza (od dyrektora Huty i jego zastępców poczynając a na kierownikach wydziałów i ich zastępcach kończąc) otrzymała co najmniej 114 tys. zł nagród z tytułu wynalazczości).
- w Zakładach Górniczych „Rudna” w Polkowicach w okresie objętym kontrolą wynagrodzenia (wraz z nagrodami) za działalność wynalazczą naliczono w kwocie 31.829.600 zł a wypłacono je w tym czasie łącznie 501 osobom w łącznej wysokości 22.111.912 zł. Grupę 44 osób, które uzyskały najwyższe kwoty za projekty racjonalizatorskie (wynagrodzenia i nagrody), stanowili pracownicy na stanowiskach kierowniczych, w tym m.in. dyrektor Zakładu, dyrektor ds. technicznych, dyrektor ds. rozwoju i przygotowania produkcji, dyrektor ds. finansowych,

²² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 czerwca 1984 r. w sprawie projektów wynalazczych (nieobowiązujące) pozbawiało kierowników jednostek gospodarczych i ich zastępców prawa do wynagrodzenia za pracownicze projekty wynalazcze.

dyrektor ds. pracowniczych i administracji, główni inżynierowie, nadsztygarzy i kierownicy robót górniczych. Tym 44 osobom wypłacono łącznie 16.247.773 zł (73,5% łącznej sumy wypłat). Trzy najwyższe indywidualne dochody z tytułu projektów racjonalizatorskich w tej grupie 44 pracowników wynosiły 1.355.675 zł; 1.327.390 zł oraz 1.161.988 zł. Uzyskane efekty brutto z tytułu wdrożenia wszystkich projektów racjonalizatorskich Zakłady oceniły na kwotę aż 173.780 tys. zł.

- w Zakładach Chemicznych „Organika-Zachem” zbadano dokumentację 36 projektów racjonalizatorskich (ponad 19% ich łącznej liczby zgłoszeń w latach 1996-1998). Stwierdzono, że twórcami lub współtwórcami 20 spośród tych 36 projektów były osoby zajmujące kierownicze stanowiska, w tym w 3 przypadkach członkowie kierownictwa przedsiębiorstwa. Wynagrodzenie wypłacone współtwórcom tylko jednego z projektów opracowanych przez osoby na stanowiskach kierowniczych (nr 6/92) wyniosło w okresie objętym kontrolą odpowiednio 74,4 tys. zł oraz 78,8 tys. zł, co stanowiło 53,6% oraz 40,1% wszystkich wynagrodzeń wypłaconych w Zakładach z tytułu działalności racjonalizatorskiej w 1996 i 1997 r. Ustalono również, że w przypadku 3 spośród projektów zgłoszonych przez osoby na stanowiskach kierowniczych, co najmniej jedna opinia do projektu opracowana została przez jednego ze współautorów.

W ocenie NIK w 13 skontrolowanych podmiotach nieprawidłowo ustalano i wypłacano nagrody z tytułu współdziałania przy realizacji projektów racjonalizatorskich albo przyczyniania się do przyspieszenia ich zastosowania lub rozpowszechnienia, a także nagród z tytułu wspierania rozwoju wynalazczości. Ogólną podstawę prawną do takich wypłat stanowi art. 111 ust. 2 ustawy o wynalazczości. Uzasadnieniem wyrażonej powyżej oceny NIK są stwierdzone fakty przyznawania nagród bez uzasadnienia i udokumentowania faktycznego wkładu pracy osób nagrodzonych za realizację projektów lub przyspieszenie ich zastosowania albo rozpowszechnienia. Nagrody wypłacano osobom, które - w ocenie NIK - faktycznie nie uczestniczyły w działalności racjonalizatorskiej w takim zakresie, jaki wynika z ustawy o wynalazczości (np. sekretarki dyrektorów czy kasjerka). Wśród osób nagradzanych były również takie, dla których sprawy działalności racjonalizatorskiej stanowiły zakres obowiązków służbowych. Istotną grupę nagradzanych stanowili również pracownicy na stanowiskach kierowniczych. Negatywnie NIK ocenia fakty wypłaty nagród za współdziałanie w kwotach przewyższających wynagrodzenie twórców oraz zatwierdzanie wypłat przez osoby do tego nie upoważnione.

Na przykład:

- w Hucie „Częstochowa” SA w okresie objętym kontrolą nagrody z tytułu wynalazczości otrzymały łącznie 1 294 osoby. Grupa 15 pracowników, którzy otrzymali najwyższe wynagrodzenia w badanym okresie (łącznie 151,4 tys. zł, tj. 9,3% łącznej sumy nagród), obejmowała m.in. dyrektora Huty i jego zastępców, kierowników wydziałów i innych pracowników na stanowiskach kierowniczych bądź samodzielnych. W I połowie 1998 r. suma wypłacona osobom z powyższej grupy stanowiła już 39,7% łącznej kwoty wypłaconych nagród.
- w 1996 r. w Fabryce Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu nagrody w łącznej wysokości 211,4 tys. zł wypłacono 22 osobom. Dyrektorowi Fabryki i 5 jego zastępcom wypłacono kwotę stanowiącą 52,8% łącznej sumy nagród, a dwóm przewodniczącym związków zawodowych łącznie ponad 32%. Ta grupa 8 osób otrzymała prawie 85% wszystkich nagród z tytułu wynalazczości wypłaconych w Fabryce. Wśród pozostałych osób nagrodzonych były sekretarka dyrektora, kasjerka i 4 księgowe, przy czym kasjerka otrzymała kwotę wyższą niż jeden z zastępców dyrektora. W 1996 r. dyrektor akceptował osobiście wszystkie 5 wniosków o przyznanie nagród, przy czym na każdym wniosku znajdowało się także jego nazwisko. W 1997 r. dyrektor akceptował 6 wniosków dotyczących m.in. jego osoby (z 7 zaakceptowanych łącznie). W przypadku jednego wniosku stwierdzono, że dokonana została bezzasadnie wypłata w wysokości dwukrotnie wyższej niż przyznana kwota nagrody. Otrzymała ją pięć osób, w tym dyrektor, jego zastępca ds. finansowych, 2 przewodniczących organizacji związkowych i kasjerka. Nienależna kwota wyniosła 17,5 tys. zł. Z wyjaśnień dyrektora wynikało, że sytuacja ta powstała wskutek przeoczenia pracownika odpowiedzialnego za sprawy wynalazczości, którym był jeden z nagrodzonych. Kwoty wypłacanych nagród w badanym okresie przewyższały sumę wynagrodzeń wypłaconych

twórcom. W 1996 r. nagrody (211,4 tys. zł) były o 72,6% wyższe niż wynagrodzenia (122,5 tys. zł). W 1997 r. nagrody (781,8 tys. zł) stanowiły 5 318,4% sumy wynagrodzeń (14,7 tys. zł), a w I p. 1998 r. aż 7 325% (146,5 tys. zł wobec zaledwie 2 tys. zł). Stwierdzono ponadto, że Fabryka nie uiszczala składek ZUS od wypłaconych premii, które bezpodstawnie uznala za nagrody z tytułu działalności racjonalizatorskiej, w związku z czym jej zobowiązania wobec ZUS wyniosły 302,7 tys. zł kwoty głównej oraz 291 tys. zł odsetek za zwłokę. Kwota główna została uiszczona jeszcze w trakcie kontroli NIK, natomiast odsetki zostały uiszczone w marcu 1999 r.

- w Zakładach Górniczych „Rudna” w okresie objętym kontrolą łączna kwota naliczonych nagród za współudział w realizacji projektów wyniosła 12.403,1 tys. zł. Naliczono też nagrody za rozwój wynalazczości w wysokości 717,2 tys. zł. Wysoka i rosnąca była także relacja kwoty tych nagród do wynagrodzeń twórców projektów racjonalizatorskich, którym naliczono łącznie 18.714,3 tys. zł. Wzrosła ona bowiem z 24,3% w 1996 r. aż do 85,8 % w 1997 r., a następnie do 91 % w pierwszej połowie 1998 r. Na 76 projektów racjonalizatorskich, za wdrożenie których dokonywano jakichkolwiek wypłat (wynagrodzeń lub nagród za współudział w realizacji bądź jednych i drugich razem), w 11 przypadkach przyznane nagrody były równe lub wyższe od wynagrodzeń. Między innymi kwota nagród za współudział w realizacji projektu 17/96 w wysokości 120 tys. zł stanowiła 182,8% łącznej kwoty wynagrodzeń, natomiast najwyższa nagroda (za projekt 24/95 dotyczący sposobu zmniejszenia koncentracji naprężeń w polach eksploatacyjnych przy wydobywaniu kopalin użytecznych systemami komorowo-filarowymi) w wysokości 4.985.884 zł była o 15,1% wyższa od wynagrodzenia autorów tego projektu. Wśród nagrodzonych za ten projekt znalazło się 22 pracowników z grupy 44 osób na stanowiskach kierowniczych, którzy w okresie objętym kontrolą otrzymali najwyższe dochody z tytułu wynalazczości. Wypłatę nagród z tytułu wynalazczości na poziomie wyższym od wysokości wynagrodzeń twórców umożliwiały „Zasady funkcjonowania wynalazczości w KGHM Polska Miedź S.A.”, które zostały uchwalone przez Zarząd KGHM w 1996 r. oraz w 1997 r. Ustalono w nich, iż: „Nagrody te są uznaniowe, a ich sumaryczna kwota nie jest limitowana kwotą wynagrodzenia za projekt”. W związku z powyższym nie wymagano udokumentowania faktycznego wkładu osób nagrodzonych w działalność racjonalizatorską. W nagrodach z tytułu wynalazczości w istotnym stopniu partycypowali pracownicy zajmujący stanowiska kierownicze, w tym członkowie ścisłego kierownictwa ZG „Rudna”. Członkowie kierownictwa otrzymywali z reguły najwyższe nagrody za rozwój wynalazczości. Między innymi w 1997 r. nagrody za rozwój wynalazczości w kwocie 436,6 tys. zł przyznano łącznie 83 osobom w wysokości od 700 zł (2 osoby) do 52,5 tys. zł (dwaj zastępcy dyrektora ZG „Rudna”). Również w 1996 r. powyższe osoby otrzymały najwyższe kwoty nagród, gdyż po 22 tys. zł. Najniższe kwoty nagród (po 1.000 zł) otrzymało w tym roku 14 osób spośród 63 nagrodzonych w łącznej wysokości 219 tys. zł. Nagrody z tytułu wynalazczości były przyznawane pomimo braku udokumentowania współdziałania nagrodzonych przy realizacji projektów wynalazczych lub przyczynienia się do przyspieszenia ich wykorzystania lub rozpowszechnienia. Przykładowo przyznano nagrody za współudział przy realizacji projektu racjonalizatorskiego nr 13/95 dwóm autorom pozytywnej opinii o tym projekcie (wiceprezes Zarządu KGHM ds. produkcji oraz dyrektor ds. górnictwa). Wniosek o przyznanie nagród w kwocie po 6.825 zł umotywowano udziałem autorów opinii w konsultacjach w zakresie prac legislacyjnych i uregulowań prawnych. Jednakże w dokumentacji projektu nr 13/95, prowadzonej przez Dział Postępu Technicznego i Wynalazczości, nie było jakichkolwiek dokumentów świadczących o udzielaniu takich konsultacji. Nie było też żadnych dokumentów wskazujących, że jeden z pracowników ds. postępu technicznego i wynalazczości (późniejszy kierownik Działu Postępu Technicznego i Wynalazczości) współpracował z autorami projektu nr 13/95 w zakresie rozwiązań formalno-prawnych. W ten sposób uzasadniony był natomiast wniosek o przyznanie temu pracownikowi nagrody w wysokości 6.825 zł. Ponadto, jeden ze współtwórców wniosku (zajmujący wysokie stanowisko kierownicze), działając jako pełnomocnik twórców projektu nr 13/95, wnioskował o przyznanie nagrody m.in. dla siebie. Uzasadniał to sprawowaniem nadzoru autorskiego nad pracami wdrożeniowymi oraz opracowaniem technologii naprawy uszkodzonych segmentów obudowy tubingowej. Dyrektor ZG „Rudna” przyznał mu wnioskowaną nagrodę w wysokości 10 341 zł pomimo braku jakichkolwiek dokumentów świadczących o wykonaniu tych prac. Również 5 kolejnych współtwórców tego wniosku otrzymało nagrody uzasadniane m.in. opracowaniem powyższej technologii, lecz bez udokumentowania tych czynności.

2.4. Rozstrzyganie sporów powstałych w związku z działalnością racjonalizatorską

Stwierdzono, że w 11 kontrolowanych jednostkach (w odniesieniu do 31 projektów) zaistniały spory co do zasadności decyzji podjętych w stosunku do tych projektów, w tym w 4 podmiotach (5 projektów) spory rozpatrywane były przez sądy. Jedną z dwóch podstawowych przyczyn sporów pomiędzy twórcami a kierownictwem jednostek kontrolowanych było nieuznanie zgłoszonych rozwiązań za projekty racjonalizatorskie. Z tego powodu w 4 podmiotach autorzy 8 zgłoszonych wniosków (rozwiązań) złożyli odwołania do władz tych podmiotów. W przypadku 6 wniosków odwołań nie uznano a w odniesieniu do 2 pozostałych wniosków ponowne decyzje nie zostały podjęte do czasu zakończenia kontroli. Uzasadnieniem negatywnego rozpatrzenia powyższych odwołań było uznanie zgłoszonych wniosków racjonalizatorskich za nieprzydatne dla przedsiębiorstwa bądź nie rokujące osiągnięcia efektów ekonomicznych, uznanie, iż nie noszą cech nowości bądź fakt, iż zostały opracowane w ramach obowiązków służbowych. Inną przyczyną sporów (23 projekty w 8 podmiotach) były zastrzeżenia ich twórców co do wysokości wynagrodzeń i zasadności przyjętych zasad obliczania efektów ekonomicznych, które niekiedy były uznawane bez dostatecznych ku temu powodów. Niekiedy przedmiotem roszczeń pracowniczych było także żądanie waloryzacji wynagrodzeń bądź przyznania odsetek za zwłokę w ich wypłacie.

Na przykład:

- w okresie objętym kontrolą w Zakładach Chemicznych „Blachownia” S.A. twórcy 12 projektów racjonalizatorskich odwołali się od decyzji prezesa Zarządu ustalających wynagrodzenie za stosowanie tych projektów. Odwołania były rozpatrywane przeciętnie w okresie około 3 miesięcy (od 2 dni do 5,5 miesięcy). W przypadku 7 projektów uznano zasadność roszczeń twórców i zwiększono ich wynagrodzenia w sumie o 68.329 zł (od 1.221 zł do 26.720 zł). Oznaczało to wzrost o 60,8% pierwotnie przyznanych wynagrodzeń za 12 powyższych projektów. W związku ze złożonymi odwołaniami, prezes Zarządu o najwyższą kwotę (o 26.720 zł) podwyższył wynagrodzenie autorom projektu dotyczącego zmian organizacyjno - technicznych w celu skrócenia czasu „wypływu faktur” z Zakładów. Przed odwołaniem, ich wynagrodzenie za drugi rok stosowania tego projektu zostało ustalone na poziomie 3.542 zł. Twórcy kwestionowali sposób wyliczenia efektów ekonomicznych uzyskanych z zastosowania powyższego projektu. Zakłady uznały racje odwołujących się i wyliczyły efekt ekonomiczny netto na sumę 625.604 zł (początkowo 25.415 zł). Obydwa wyliczenia zostały zatwierdzone przez dyrektora finansowego Zakładów. Wyjaśniając tę sprawę dyrektor poinformowała, że kierując się logiką uznała, iż zaproponowane przez autorów przedmiotowego projektu komputerowe wystawianie faktur zamiast dotychczasowego ręcznego nie przyspiesza wpływu do kasy Zakładów gotówki za te faktury. W związku z tym efekt ekonomiczny tego projektu został ustalony na poziomie zaledwie 25.415 zł. Jednakże po wniesieniu odwołania przez twórców powyższego projektu uznała ich roszczenia pomimo tego, że nie dysponowała danymi, z których by wynikało, czy faktycznie występująca poprawa ściągальności należności była skutkiem szybszego wystawiania faktur, czy też podjętych przez Zakłady działań dyscyplinujących odbiorców jego produktów. Wyjaśniająca stwierdziła, że do uzyskania powyższych informacji potrzebna byłaby długotrwała analiza, natomiast nie dysponowała ona czasem do jej przeprowadzenia. NIK krytycznie ocenia uznanie powyższych roszczeń.
- w Zakładach Górniczych „Rudna” twórcy projektu racjonalizatorskiego nr 80/92 dotyczącego sposobu odprowadzania wody z podsadzki i jej klarowania, aż czterokrotnie odwoływali się od przyjętej metodyki liczenia efektów ekonomicznych uzyskanych ze stosowania powyższego projektu. Roszczenie dotyczyło podwyższenia wynagrodzenia twórców za pierwszy i drugi rok stosowania wyżej wymienionego projektu oraz wypłaty odsetek za zwłokę. Zakłady Górnicze „Rudna” uznały roszczenia odwołujących się. Podstawą były opinie 2 biegłych sądowych, które zostały opracowane na zlecenie twórców oraz stanowisko prezesa Zarządu KGHM. Prezes w piśmie do dyrektora ds. finansowych ZG „Rudna” uznał, że do rozliczenia przedmiotowego projektu należy przyjąć metodykę liczenia efektów i ich rodzaje przedstawione w opiniach biegłych sądowych. W związku z powyższym dokonano weryfikacji efektów ekonomicznych. Na tej podstawie wypłacono twórcom wyrównawcze wynagrodzenia i nagrody za pierwsze 2 lata stosowania projektu w łącznej wysokości 410.635 zł. Wcześniej wypłacono twórcom kwota za projekt wyniosła 234.034 zł. W sumie zatem twórcy uzyskali 644.669 zł. Na liście 15

autorów przedmiotowego projektu znajdowali się w zasadzie wyłącznie przedstawiciele kadry kierowniczej. Byli to m.in.: dyrektor Zakładów, dyrektor ds. technicznych, dyrektor ds. rozwoju i przygotowania produkcji pod ziemią oraz wiceprezes Zarządu KGHM. Po przyznaniu twórcom dodatkowego wynagrodzenia, ich pełnomocnik (dyrektor ds. technicznych) wystąpił do dyrektora Zakładów (współautor projektu) oraz do prezesa Zarządu KGHM o zapłatę odsetek za zwłokę w wypłacie wynagrodzenia za I i II rok stosowania projektu nr 80/92. Dyrektor ds. technicznych uznał, że sprawa ta jest oczywista i bezsporna oraz poinformował swych przełożonych, że w przypadku niewypłacenia twórcom odsetek za zwłokę, wystąpią oni na drogę sądową, co narazi firmę na niepotrzebne straty związane z kosztami sądowymi. Na mocy zawartej ugody pomiędzy stronami, Zakłady wypłaciły odsetki za dwuletni okres zwłoki w wysokości 374.432 zł. Po dokonaniu wypłaty odsetek za zwłokę Zakłady jeszcze raz zweryfikowały uzyskane efekty ekonomiczne za I i II rok stosowania projektu nr 80/92. Spowodowało to zmniejszenie naliczonego uprzednio wynagrodzenia wyrównawczego z 410.635 zł do 317.138 zł. Oznaczało to również pomniejszenie należnej twórcom kwoty odsetek za zwłokę z 374.432 zł do 289.178 zł. W aneksie do wyżej wymienionej ugody postanowiono, że nadpłata odsetek za zwłokę w wysokości 85.254 zł zostanie potrącona twórcom przy wypłacie wynagrodzenia za piąty rok stosowania tego projektu.

2.5. Efektywność działalności racjonalizatorskiej

W latach 1996 - 1998 (I połowa) we wszystkich kontrolowanych podmiotach zostało zgłoszonych 1552 projektów racjonalizatorskich. Natomiast na rozpatrzenie oczekiwało (łącznie z nierozpatrzonymi w poprzednich latach) 3193 projektów. Oznaczało to, że wnioski zgłoszone w powyższym okresie stanowiły zaledwie 48,6 % łącznej liczby projektów oczekujących wówczas na podjęcie decyzji w sprawie ich przyjęcia. W okresie objętym kontrolą podjęto decyzję w stosunku do 1656 projektów, czyli zaledwie 51,9% wszystkich czekających na rozpatrzenie. Z rozpatrzonych wniosków 1215 zostało uznanych za projekty racjonalizatorskie (73,4%). Z kolei przyjęto do wdrożenia 1143 projekty, a faktycznie zastosowano 1027, czyli 84,5% wszystkich wniosków uznanych za projekty racjonalizatorskie. We wdrożonych projektach racjonalizatorskich największy był udział projektów redukujących koszty produkcji (29,6%). Podobnie wysoki był udział projektów poprawiających stan bhp, środowiska naturalnego i ochrony przeciwpożarowej (29,2 %). Stosunkowo dużo było także rozwiązań usprawniających organizację pracy (11,7%), natomiast najmniej poprawiających jakość i nowoczesność wyrobów (9,2%). Wśród pozostałych projektów były głównie rozwiązania dotyczące: zmian konstrukcyjnych w maszynach i urządzeniach, usprawnienia procesu technologicznego i remontów, poprawy niezawodności pracy maszyn i urządzeń, doskonalenia urządzeń pomiarowych i gospodarki materiałowej.

W związku z tym, że kontrolowane jednostki nie prowadziły pełnej ewidencji kosztów ponoszonych na działalność racjonalizatorską, zwłaszcza na wdrożenia, nie można było obliczyć całkowitej ich wysokości. Z niepełnych danych podanych przez kontrolowane jednostki wynika, że w latach 1996 - 1998 (I połowa) poniosły one łączne koszty z tego tytułu w wysokości 49.349,3 tys. zł.

W powyższych globalnych kosztach najwyższy był udział wynagrodzeń dla twórców. Dla 23 podmiotów wynosił on 46,6% (w ZG „Rudna” 56,6%). Wysoki był także stosunek kwoty nagród dla osób, które współdziałały przy realizacji projektów racjonalizatorskich, do globalnych nakładów na działalność racjonalizatorską. W 23 skontrolowanych jednostkach²³ wyniósł on 17,3% a w ZG „Rudna” aż 37,5%. Natomiast udział nagród za szeroko rozumiany rozwój wynalazczości ukształtował się w pierwszej grupie podmiotów²⁴ na poziomie 7,6%, a w ZG „Rudna” - 2,2%. Udział nakładów bezpośrednio poniesionych na wdrożenie projektów racjonalizatorskich w globalnych kosztach racjonalizacji w powyższej grupie jednostek przekroczył 9,9%²⁵, a w ZG „Rudna” osiągnął zaledwie 1,8%. Należy podkreślić, że łączny udział wynagrodzeń i nagród za wynalazczość w globalnych kosztach racjonalizacji w pierwszej grupie wyniósł 71,5% a w ZG „Rudna” - 96,3%. Z ustaleń kontroli wynika, że na wysokość tego wskaźnika wywiera wpływ udział kadry kierowniczej w działalności racjonalizatorskiej. Stwierdzono, że w grupie 5 podmiotów, w których kadra kierownicza uczestniczyła w znacznym stopniu w dochodach z działalności racjonalizatorskiej, udział

²³ W okresie objętym kontrolą w 5 podmiotach nagród tych w ogóle nie wypłacono.

²⁴ W 16 jednostkach w okresie objętym kontrolą nagrody te nie były przyznawane.

²⁵ W 8 jednostkach powyższych nakładów nie ponoszono bądź nie były one ewidencjonowane jako koszty działalności racjonalizatorskiej.

wynagrodzeń i nagród w globalnych kosztach realizacji projektów racjonalizatorskich wyniósł 79%. Szczególnie wysoki był powyższy wskaźnik w Fabryce Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu, gdyż wynosił 98%.

W świetle ustaleń kontroli dokonanie pełnej oceny efektywności wdrażania projektów racjonalizatorskich nie było możliwe. Wynikało to z faktu, iż obliczeń rzeczywistych efektów ekonomicznych dokonywała tylko część kontrolowanych podmiotów i to w odniesieniu do niektórych projektów. Kontrolowane podmioty nie dysponowały też pełnymi informacjami o kosztach działalności racjonalizatorskiej, wskutek nieprowadzenia ścisłej ich ewidencji, zwłaszcza w zakresie bezpośrednich nakładów na wdrożenia.

Z powyższych względów częściowa i przybliżona ocena efektywności działalności racjonalizatorskiej dokonana została w oparciu o dane z 15 podmiotów kontrolowanych, które dla potrzeb NIK obliczyły sumaryczne efekty brutto z realizacji projektów, osiągnięte w co najmniej jednym roku z okresu objętego kontrolą. Zestawione w ten sposób efekty wyniosły łącznie 226.644,7 tys. zł (a po wyeliminowaniu ZG „Rudna” - 52.864,7 tys. zł). Identycznie wyliczone niepełne nakłady na działalność racjonalizatorską (łącznie z nagrodami i wynagrodzeniami) wyniosły 42.854,9 tys. zł, w tym bez ZG „Rudna” - 9.791,8 tys. zł. Z powyższego rachunku wynika, że efekt netto działalności racjonalizatorskiej (efekt brutto - nakłady), czyli zysk brutto, wyniósł dla powyższej grupy 15 podmiotów 183.789,8 tys. zł (bez ZG „Rudna” - 43.072,9 tys. zł).

Tak zestawiony cząstkowy rachunek może wskazywać na wysoką efektywność projektów racjonalizatorskich, gdyż stosunek nakładów do efektów netto (zysku brutto uzyskanego z tej działalności) wyniósł 23,3% (bez ZG „Rudna” - 22,7%). Natomiast stosunek efektów netto do nakładów wyniósł 429 %, co oznaczałoby, że 1 zł przeznaczony na działalność racjonalizatorską przyniósł 4,29 zł zysku brutto.

Jednakże analiza finansowa powyższej grupy 15 podmiotów wskazuje, że charakteryzowały się one relatywnie niskim i zmniejszającym się wskaźnikiem rentowności obrotu brutto z całokształtu działalności gospodarczej (relacja wyniku finansowego brutto do przychodu). W 1996 r. wskaźnik ten wyniósł bowiem 5,1 %, w 1997 r. - 4 % a w I p. 1998 r. zaledwie 1,1 % (bez ZG „Rudna” odpowiednio 4,3 %, 3,7 % oraz 2,7 %). Zwraca uwagę fakt, że wyliczone dla potrzeb kontroli efekty netto działalności racjonalizatorskiej w kwocie 183.789,8 tys. zł stanowiły dla całego badanego okresu aż 32 % osiągniętego przez powyższą grupę 15 podmiotów łącznego zysku brutto w kwocie 574.201,2 tys. zł (bez ZG „Rudna” 9 %). Analiza kształtowania się tego wskaźnika w odniesieniu do poszczególnych lat wykazała, że wzrastał on w szybkim tempie z 16,5 % w 1996 r. do 22 % w 1997 r. i aż 210,2 % w I połowie 1998 r.²⁶ Było to konsekwencją zmniejszania się sumy wyników finansowych brutto tych podmiotów (z 330.789,6 tys. zł w 1996 r. do 203.160,3 tys. zł w 1997 r. i 40.251,3 tys. zł w I połowie 1998 r.), przy jednoczesnym wykazywaniu wzrostu bezwzględnej wysokości efektu netto z działalności racjonalizatorskiej (54.470,4 tys. zł w 1996 r., 44.695,7 tys. zł w 1997 r. i 84.623,7 tys. zł w I p. 1998 r.). Powyższe wskazywałoby na zawyżanie efektów brutto i netto wdrażania projektów racjonalizatorskich. Im większe bowiem wykazywano efekty, tym wyższe generalnie były kwoty wynagrodzeń i nagród.

Przedstawione powyżej tendencje, przy uznaniu otrzymanych wyliczeń za wiarygodne, prowadziłyby do konkluzji, że efekty z działalności racjonalizatorskiej w znaczącym stopniu poprawiały kondycję ekonomiczną badanych podmiotów. W skrajnym przypadku ZG „Rudna”, stosując powyższą metodologię analizy należy przyjąć, że bez uwzględnienia efektów netto z racjonalizacji (+ 80.117,9 tys. zł) odnotowana w pierwszym półroczu 1998 r. strata brutto (-48.601,8 tys. zł) byłaby dużo wyższa i wynosiłaby aż - 128.719,7 tys. zł.

Zdaniem NIK, po uwzględnieniu przedstawionych w niniejszej „Informacji...” ustaleń dotyczących zwłaszcza zakresu dokonywanych obliczeń efektów ekonomicznych, nieprowadzenia pełnej ewidencji kosztów oraz zawyżania efektów, rzetelność wyliczeń ekonomicznej efektywności wdrożenia projektów racjonalizatorskich jest na tyle niska, iż nie pozwala na uznanie jej za wiarygodną. Faktyczna efektywność działalności racjonalizatorskiej była zatem znacznie niższa od określanej przez przedsiębiorców. Przemawia za tą oceną także fakt kształtowania się na niskim poziomie wskaźnika odnowalności produkcji²⁷, który dla powyższej grupy 15 podmiotów wyniósł w 1996 r. zaledwie 0,8 % a w 1997 r. 1,1 % i w I p. 1998 r. - 1,3 %, pomimo, iż prawie 10 % wdrożonych projektów racjonalizatorskich dotyczyło poprawy jakości i

²⁶ W 1998 r. (I półrocze) ZG „Rudna” odnotowały stratę na działalności gospodarczej (48.601,8 tys. zł), co wpłynęło na poziom wskaźnika.

²⁷ Jest to stosunek przychodów ze sprzedaży nowych i unowocześnionych wyrobów i usług do przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług ogółem.

unowocześnienia produkcji. Ponadto unowocześnienie struktury produkcji realizowane było w ramach bieżącej działalności gospodarczej.

III. OPIS POSTĘPOWANIA KONTROLNEGO I DZIAŁAŃ PODJĘTYCH PO ZAKOŃCZENIU KONTROLI

Przeprowadzono narady pokontrolne w 13 podmiotach gospodarczych. Ustalenia kontroli oraz wypływające z nich wnioski przedstawione zostały w wystąpieniach pokontrolnych skierowanych do kierowników wszystkich kontrolowanych jednostek.

W wystąpieniach skierowanych do kierowników skontrolowanych jednostek zwracano głównie uwagę na występowanie opóźnień w rozpatrywaniu projektów racjonalizatorskich, w tym zwłaszcza w ich opiniowaniu oraz we wdrażaniu tych projektów. Wskazywano również na niepełną ewidencję poniesionych nakładów na realizację projektów racjonalizatorskich i danych niezbędnych do obliczania efektów ekonomicznych. Powodowało to określanie efektów dla mniejszej części projektów oraz uniemożliwiało rzetelne ustalenie wysokości efektów i tym samym dokonanie wiarygodnej oceny wpływu działalności racjonalizatorskiej na sytuację finansową kontrolowanych jednostek. W związku z tym wskazywano na przypadki zawyżonego wyliczania efektów ekonomicznych uzyskanych z zastosowania projektów racjonalizatorskich i spowodowanego tym zawyżania wynagrodzeń dla wynalazców oraz nagród za współdziałanie przy realizacji tych projektów. Podnoszono też kwestię nieprzestrzegania terminów wypłaty wynagrodzeń i nagród z tytułu wynalazczości. Zwracano ponadto uwagę na niedostateczny zakres zagadnień normowanych w zakładowych regulaminach wynalazczości, w tym zwłaszcza na nieokreślenie trybu postępowania z projektami racjonalizatorskimi zgłaszanymi przez kadrę kierowniczą.

Formułowane wnioski dotyczyły przede wszystkim skrócenia czasu rozpatrywania i wdrażania projektów racjonalizatorskich oraz terminowego wypłacania wynagrodzeń i nagród z tytułu działalności racjonalizatorskiej. Wnioskowano także o pełne i prawidłowe ewidencjonowanie kosztów i efektów wdrażania projektów racjonalizatorskich w komórkach organizacyjnych, stosujących te projekty w celu rzetelnego obliczania efektów ekonomicznych uzyskanych z ich realizacji, jak również zwiększenia ilości projektów, dla których dokonuje się tych obliczeń. Wnoszono ponadto o dokonanie niezbędnych aktualizacji i zmian w regulaminach wynalazczości, zwłaszcza mających na celu unormowanie trybu postępowania z projektami wynalazczymi zgłaszanymi przez kadrę kierowniczą.

Wszyscy adresaci wystąpień pokontrolnych, z wyjątkiem 2, do których nie skierowano wniosków, udzielili odpowiedzi. W jednym przypadku kierownik kontrolowanej jednostki, tj. dyrektor Oddziału - Zakłady Górnicze „Rudna” KGHM „Polska Miedź” S.A. w Polkowicach zgłosił w ustawowo przewidzianym terminie zastrzeżenia do 2 wniosków. Dotyczyły one niedopuszczenia do ponowienia się przypadku przyjęcia i zastosowania projektu racjonalizatorskiego, którego istotą są rozwiązania odrębnie zamówione u kontrahenta zewnętrznego i zgłoszone na podstawie umowy oraz obliczania efektów ekonomicznych ze stosowania projektów wynalazczych w oparciu o udokumentowane dane. Wszystkie powyższe zastrzeżenia zostały oddalone w całości jako bezzasadne. Z odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne wynikało, że w większości przypadków już wykonano lub podjęto stosowne działania w celu realizacji wniosków pokontrolnych. Zapewniono, że wykonanie pozostałych wniosków nastąpi w najbliższej przyszłości. Poinformowano m.in. o zintensyfikowaniu działań zmierzających do przestrzegania przepisów regulaminów wynalazczości, w szczególności określających terminy rozpatrywania (w tym opiniowania) i realizacji projektów racjonalizatorskich. W tym celu w niektórych jednostkach m.in. wprowadzono stosowne sankcje za nieprzestrzeganie powyższych terminów oraz do zadań premiowych włączono terminowość tych działań. Z uzyskanych odpowiedzi wynikało również, że w 15 skontrolowanych jednostkach znowelizowano regulaminy wynalazczości lub zapowiedziano dokonanie tej czynności w najbliższym czasie. Zmiany regulaminów polegały głównie na ich dostosowaniu do obowiązujących aktów prawnych, uszczegółowieniu zapisów i objęciu regulacją nowych zagadnień, w tym trybu postępowania z wnioskami wynalazczymi składanymi przez kadrę kierowniczą skontrolowanych podmiotów gospodarczych. Zobowiązano się ponadto do dokumentowania i ewidencjonowania poniesionych nakładów i uzyskanych efektów z realizacji projektów racjonalizatorskich oraz do terminowego wypłacania wynagrodzeń i nagród z tytułu działalności wynalazczej.

Najwyższa Izba Kontroli wystąpiła do Kolegium ds. Wykroczeń przy Sądzie Rejonowym w Lubinie z wnioskiem o ukaranie dyrektora Oddziału - Zakłady Górnicze „Rudna” KGHM „Polska Miedź” S.A. w Polkowicach za utrudnianie kontroli i niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku przedłożenia dokumentów

niezbędnych do ustalenia stanu faktycznego w zakresie działalności kontrolowanej jednostki. Izba została powiadomiona przez ten organ o wszczęciu postępowania.

Stwierdzone podczas kontroli uszczuplenia finansowe na rzecz państwowych funduszy celowych, powiększone o inne nieprawidłowe wydatki i należności dotyczące państwowych i innych osób prawnych, wyniosły łącznie 20.639.592 zł, w tym:

- 1) uszczuplenia dotyczące państwowych funduszy celowych (niewpłacone składki na rzecz ZUS od wypłaconych premii, które bezpodstawnie zostały uznane za nagrody z tytułu działalności racjonalizatorskiej wraz z należnymi z tego tytułu odsetkami za zwłokę) - 593.739 zł,
- 2) inne nieprawidłowe wydatki państwowych i innych osób prawnych, łącznie - 20.045.853 zł, w tym:
 - 2.1. nienależnie pobrane nagrody z tytułu wynalazczości - 17.500 zł,
 - 2.2. wynagrodzenia i nagrody dla kadry kierowniczej z tytułu działalności racjonalizatorskiej - 19.391.353 zł,
 - 2.3. wynagrodzenia i nagrody wypłacone z tytułu wdrożenia rozwiązań bezzasadnie uznanych za projekty racjonalizatorskie - 637.000 zł²⁸.

W sumie faktycznie odzyskano kwotę 611.239 zł, z czego 593.739 zł dla ZUS oraz 17.500 zł dla państwowych osób prawnych.

Warszawa,

Dyrektor
Departamentu Gospodarki

Jan Kołtun
Warszawa,

Akceptuję:
Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli

Jacek Uczkiewicz
Warszawa,

Zatwierdzam:
Prezes
Najwyższej Izby Kontroli

Janusz Wojciechowski
Warszawa, **12.01.2000 r.**

Załącznik nr 1

WYKAZ PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH OBJĘTYCH KONTROLĄ

²⁸ Kwota ta nie obejmuje wynagrodzeń i nagród wypłaconych członkom kadry kierowniczej za tego typu projekty w wysokości 1.053.204 zł. Kwotę tę ujęto w punkcie 2 oraz 2.2.

1. Centralne Laboratorium Akumulatorów i Ogniw w Poznaniu
2. Elektrociepłownia „Kawęczyn” - zakład Elektrociepłowni Warszawskich S.A.
3. Elektrociepłownia „Siekierki” - zakład Elektrociepłowni Warszawskich S.A.
4. Elektrownia „Kozienice” S.A. w Świerżach Górnych
5. Fabryka Łożysk Tocznych - Kraśnik S.A. w Kraśniku
6. Fabryka Sprzętu Ratunkowego i Lamp Górniczych „Faser” S.A. w Tarnowskich Górach
7. Fabryka Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu
8. Huta „Cedler” S.A. w Sosnowcu
9. Huta „Częstochowa” S.A. w Częstochowie
10. KGHM „Polska Miedź” S.A. Oddział - Zakłady Górnicze „Rudna” w Polkowicach
11. Kopalnia Węgla Brunatnego „Konin” w Kleczewie
12. Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne „Petrochemia Płock” S.A. w Płocku
13. Orzechowskie Zakłady Przemysłu Sklejek w Orzechowie
14. Poznańska Energetyka Ciepła S.A. w Poznaniu
15. Poznańskie Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego S.A. w Poznaniu
16. Przędzalnia Czesankowa „Polanil” S.A. w Łodzi
17. Rafineria Gdańska S.A. w Gdańsku
18. Toruńska Przędzalnia Czesankowa „Merinotex” S.A. w Toruniu
19. Zakłady Azotowe „Puławy” S.A. w Puławach
20. Zakłady Chemiczne „Blachownia” S.A. w Kędzierzynie-Koźlu
21. Zakłady Chemiczne „Organika-Zachem” w Bydgoszczy
22. Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” S.A. w Kielcach
23. Zespół Elektrociepłowni S.A. w Łodzi
24. Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A. w Koninie

Załącznik nr 2

**WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH
REGULUJĄCYCH KONTROLOWANĄ DZIAŁALNOŚĆ
w latach 1996-1998 (I połowa)**

1. Ustawa z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości (tj. Dz.U. z 1993 r. Nr 26, poz. 117; z 1997 r. Nr 88, poz. 554; Nr 121, poz. 770).
2. Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (Dz.U. z 1981 r. Nr 24, poz. 123; z 1986 r. Nr 17, poz. 88; z 1987 r. Nr 33, poz. 181; z 1989 r. Nr 10, poz. 57; z 1990 r. Nr 17, poz. 99; z 1991 r. Nr 2, poz. 6; z 1996 r. Nr 24, poz. 110; Nr 118, poz. 561; z 1997 r. Nr 43, poz. 272).

3. Ustawa z dnia 19 listopada 1987 r. o dozorcze technicznym (Dz.U. z 1987 r. Nr 36, poz. 202; z 1995 r. Nr 104, poz. 515; z 1996 r. Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 64, poz. 406; Nr 88, poz. 554; Nr 141, poz. 943).
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 grudnia 1988 r. w sprawie dozoru technicznego (Dz.U. z 1989 r. Nr 1, poz. 3; z 1990 r. Nr 89, poz. 521).
5. Ustawa z dnia 3 kwietnia 1993 r. o badaniach i certyfikacji (Dz.U. z 1993 r. Nr 55, poz. 250; z 1994 r. Nr 27, poz. 96; z 1997 r. Nr 104, poz. 661; Nr 121, poz. 770).
6. Zarządzenie Dyrektora Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji z dnia 20 maja 1994 r. w sprawie ustalenia wykazu wyrobów podlegających obowiązkowi zgłaszania do certyfikacji na znak bezpieczeństwa i oznaczania tym znakiem (M.P. z 1994 r. Nr 39, poz. 335; Nr 60, poz. 535; z 1996 r. Nr 28, poz. 295; Nr 48, poz. 463; z 1997 r. Nr 22, poz. 216).
7. Uchwała Nr 118 Rady Ministrów z dnia 15 sierpnia 1986 r. w sprawie obowiązkowej oceny maszyn i innych urządzeń technicznych pod względem bezpieczeństwa i higieny pracy (M.P. z 1986 r. Nr 26, poz. 180).

Załącznik nr 3

**JEDNOSTKI SKONTROLOWANE, W KTÓRYCH USTALONO UZYSKIWANIE PRZEZ KADRĘ
KIEROWNICZĄ WYPŁAT (WYNAGRODZEŃ I NAGRÓD) Z TYTUŁU DZIAŁALNOŚCI
RACJONALIZATORSKIEJ**

L.p.	Nazwa jednostki	Wypłaty dla kadry kierowniczej z tytułu działalności racjonalizatorskiej w zł
1.	Rafineria Gdańska SA w Gdańsku	1.798.495*
2.	Elektrociepłownia „Siekierki” - Zakład Elektrociepłowni Warszawskich SA	1.500
3.	Elektrociepłownia „Kawęczyn” - Zakład Elektrociepłowni Warszawskich SA	8.163
4.	Fabryka Łożysk Tocznych - Kraśnik SA w Kraśniku	5.055
5.	Zakłady Chemiczne „Organika-Zachem” w Bydgoszczy	187.435
6.	Huta „Cedler” SA w Sosnowcu	9.860
7.	Fabryka Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu	839.142
8.	Poznańska Energetyka Ciepła SA w Poznaniu	1.930
9.	Huta „Częstochowa” SA w Częstochowie	292.000

10.	KGHM „Polska Miedź” SA Oddział - Zakłady Górnicze „Rudna” w Polkowicach	16.247.773
-----	--	------------

ogółem: 19.391.353 zł

* Łącznie z wynalazkami

ZASTOSOWANE PROJEKTY RACJONALIZATORSKIE NIE SPEŁNIAJĄCE KRYTERIÓW CELOWOŚCI,
GOSPODARNOŚCI
LUB REGULAMINÓW WYNAŁAZCZOŚCI

L.p.	Nazwa jednostki	Ilość wdrożonych projektów	Ilość zakwestionowanych projektów	Wypłaty (wynagrodzenia i nagrody) za zakwestionowane projekty w tys.zł	Opis zakwestionowany
1	2	3	4	5	6
1.	Zakłady Chemiczne „Błachownia” SA w Kędzierzynie-Koźlu	40	2	44,7	1. Projekt dotyczył racjonalizacji trasy p Zakładami a przejściem granicznym w regulaminem wynalazczości. Ponadto autorów tego projektu należało m.in. przewozowych.
				30,3 razem 75,0	2. Projekt polegał na komputerowym wy dotychczasowego ręcznego. Zakłady cyklu spływu należności było skutkie nie innych podjętych działań dyscypl
2.	Zespół Elektrociepłowni SA w Łodzi	15	2	1,3	1. Projekt dotyczył instalacji wody chłod pracującej bez strat wody i ciepła. Po były wyższe od uzyskanych efektów.
				3,9 razem 5,2	2. Projekt miał zapewnić znamionowe w turbozespołu poprzez modernizację z nakłady były wyższe od uzyskanych e
3.	Kopalnia Węgla Brunatnego „Konin” w Kleczewie	111	5	brak danych liczbowych	1. Zamiana drzwi dwuskrzydłowych na p
				brak danych liczbowych	2. Skrócenie trasy odprowadzania brudn
				brak danych liczbowych	3. Zmiana trasy odstawy nadkładu w wiaduktów nad drogami.
				brak danych liczbowych	4. Opracowanie komputerowego systemu do Kopalni.
				brak danych liczbowych	5. Opracowanie komputerowego systemu będących w posiadaniu Kopalni. Wszystkie powyższe rozwiązania nie s przed projektami racjonalizatorskimi.

1	2	3	4	5	6
4.	Fabryka Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu	24	16	1,5	1. Opracowanie projektu pełnego wydruk legalizacyjnych wodomierzy. Powyższ obowiązków służbowych autora proje
				1.140	Następnych 15 projektów dotyczyło dział analitycznych (np.: „opracowania założeń racjonalizacji działań organizacyjnych dot odpowiadały kryteriom stawianym przed p lecz umożliwiały zakwalifikowanie zwykły celu nieodprowadzania składek na ZUS -
				razem 1.141,5	
5.	Poznańska Energetyka Ciepła SA w Poznaniu	11	1	nie zostały określone do zakończenia kontroli	Projekt przewidywał zastąpienie zużytego wciagarce opału, mechanizmem z napędem jako nienowe i nietwórcze było sprzeczne
6.	Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” SA w Kielcach	36	3	3,0	1. Projekt polegał na przygotowaniu stan szlifierek ręcznych. Jednakże na wyko przeprowadzano powyższych badań.

Efektywność wdrażania projektów racjonalizatorskich w wybranych podmiotach gospodarczych

				nie wypłacono wynagrodzenia	2. Projekt dotyczył uniwersalnego przyłą Poniesione nakłady na ten projekt by efektów.
				nie wypłacono wynagrodzenia	3. Projekt dotyczył wyeliminowania zaśl hydraulicznych zasuw i elementów ru ściankach. Poniesione nakłady były w
				razem 3,0	
7.	KGHM „Polska Miedź” SA Oddział - Zakłady Górnicze „Rudna” w Polkowicach	23	1	465,4	1. Projekt dotyczył naprawy obudowy sz przyjęto do realizacji pomimo tego, ż uzyskano od kontrahenta zewnętrznej naprawy obudowy szybów za 15,6 ty
				razem 465,4	
	Razem	260	30	ogółem 1.690,1	

**INNE WAŻNIEJSZE NIEPRAWIDŁOŚCI STWIERDZONE W 24
SKONTROLOWANYCH JEDNOSTKACH**

L.p.	Nazwa jednostki	Stwierdzone ważniejsze nieprawidłowości
1.	Zakłady Azotowe „Puławy” SA w Puławach	Brak całościowej ewidencji poniesionych nakładów i uzyskanych efektów racjonalizatorskich, co uniemożliwiało ustalenie faktycznej efektywności racjonalizatorskiej. Opóźnienia (do ok. 8 miesięcy) w opiniowaniu projektów racjonalizatorskich - 54 zbadanych projektów. Brak określenia w regulaminie wynalazczości sankcji za zwłokę w dokonaniu na celu przyjmowanie, ocenę i wdrażanie projektów - sprzyjało to opóźnieniu realizacji projektów. Nieobliczenie efektów ekonomicznych dla 51 spośród 54 zbadanych projektów racjonalizatorskich.
2.	Poznańskie Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego SA w Poznaniu	Długotrwałe opiniowanie projektów racjonalizatorskich - w 1 przypadku opóźnienie do 12 miesięcy. Brak formalnej decyzji o nieprzyjęciu do wdrożenia 3 projektów oraz stosunku do 1 projektu dopiero po upływie ponad 14 miesięcy. Nieobliczenie uzyskanych efektów ekonomicznych dla żadnego z 7 wdrożonych projektów.
3.	Przędzalnia Czesankowa „Polanil” SA w Łodzi	Brak w regulaminie wynalazczości uregulowania trybu postępowania z projektami przez kadre kierowniczą. Nieewidencjonowanie kosztów działalności racjonalizatorskiej w oddziale. Niezawarcie umów o wynagrodzenie z twórcami 4 projektów racjonalizatorskich, co było sprzeczne z regulaminem wynalazczości.
4.	Centralne Laboratorium Akumulatorów i Ogniwo w Poznaniu	Nieuregulowanie trybu postępowania z projektami zgłaszanymi przez kadrę kierowniczą. Trzy na 4 zgłoszone projekty zostały rozpatrzone z opóźnieniem wynoszącym 21 miesięcy. Opóźnienie w wypłacie wynagrodzenia za 1 projekt wynoszące 19 miesięcy. Brak opinii Komisji Oceniającej w przypadku 1 projektu.
5.	Rafineria Gdańska SA w Gdańsku	Nieuregulowanie trybu opiniowania wniosków składanych przez członków Komisji Oceniającej. Rozpatrzenie 48 projektów (na 172 rozpatrywanych) w okresie powyżej regulaminowi wynalazczości (3 miesiące). Zastosowanie 42 projektów przed wydaniem decyzji o ich przyjęciu, w tym 10 projektów, które nie zostały rozpatrzone.

		w dniu zgłoszenia. Wyliczenie faktycznych efektów ekonomicznych zaledwie dla zastosowanych.
6.	Elektrociepłownia „Kawęczyn” - Zakład Elektrociepłowni Warszawskich SA w Warszawie	Z przyznanych nagród z tytułu wynalazczości w wysokości 62,7 tys.zł w członkom Komisji Wynalazczości, w tym najwyższą nagrodę (8,2 tys.zł) (zastępcy dyrektora ds. produkcji). Jeden wniosek zastosowano przed podjęciem decyzji o jego przyjęciu. Rozpatrywanie 1 wniosku trwało ponad 5 lat, a drugiego - 4 lata.
7.	Elektrociepłownia „Siekierki” - Zakład Elektrociepłowni Warszawskich SA w Warszawie	Przewaga nagród z tytułu wynalazczości (30,4 tys.zł) nad wynagrodzeniami racjonalizatorskich (25,0 tys.zł). Przyznanie nagród za wynalazczość członkom Komisji ds. Wynalazczości, kierownikowi rachuby oraz dwu sekretarkom dyrektora. Wdrożono 3 projekty przed podjęciem decyzji o ich przyjęciu, w tym zgłoszeniem.
8.	Toruńska Przędzalnia Czesankowa „Merinotex” SA w Toruniu	Stosowanie nieaktualnego w znacznej części regulaminu wynalazczości po Obliczenie faktycznych efektów dla zaledwie 1 projektu na 10 zastosowanych Niepełne dokumentowanie poniesionych kosztów i uzyskanych efektów racjonalizatorskich.
9.	Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne „Petrochemia Płock” SA w Płocku	Spośród 75 rozpatrzonych projektów 47 rozpatrzono w czasie przekraczającym regulamin, było rozpatrywanych ponad 6 miesięcy. Podjęcie decyzji w 8 na 17 przypadków odrzucenia projektów nie przez dyrektora, tego uprawnionego przez regulamin wynalazczości, lecz przez inną osobę kierowniczej. Obliczenie efektów ekonomicznych zaledwie dla 2 spośród 57 wdrożonych
10.	Zakłady Chemiczne „Błachownia” SA w Kędzierzynie-Koźlu	Średni czas rozpatrzenia poddanych kontroli 39 zgłoszeń projektów racjonalizatorskich 268 dni i wahał się od 45 do 763 dni. Sporządzenie po regulaminowym terminie (10 dni) 83 opinii do projektów racjonalizatorskich. Opóźnienie to dla 33 opracowanych opinii wynosiło od 21 do 255 dni. Niewysłanie przez specjalistę ds. wynalazczości, odpowiedzialnego za opiniowanie wniosków racjonalizatorskich, monitów do 60 (72,3%) obowiązkowy termin sporządzania opinii. Opóźnienia w wypłacie wynagrodzeń dla twórców 104 projektów w kwocie od 7 dni do 470 dni, spowodowane niezgodnością regulaminu w

		wynalazczości oraz trudnościami finansowymi. Brak uzasadnienia lub wyszczególnienia wykonanych czynności przez na wypłatę nagród z tytułu wynalazczości. Nieewidencjonowanie nakładów bezpośrednio ponoszonych na racjonalizatorskich, pomimo przeznaczenia do tego celu osobnego konta a Nieobciążanie spółek, utworzonych przez Zakłady, kosztami działalności korzystania przez nie z projektów należących do Zakładów. W ten sposób Zakładom kwoty 6 tys.zł za projekt, którego zastosowanie przyniosło wysokości 105,2 tys.zł.
11.	Zespół Elektrociepłowni SA w Łodzi	Nieunormowanie przez regulamin wynalazczości szczególnego trybu zgłoszonymi przez władze Spółki i członków organów zajmujących się wy Nieobliczanie przewidywanych do uzyskania efektów ekonomicznych. Wdrożenie za zgodą dyrektora 9 projektów przed ich zgłoszeniem.
12.	Fabryka Łóżysk Toczych - Kraśnik SA w Kraśniku	Wypłacenie nagród z tytułu wynalazczości w kwocie 13,8 tys.zł bez uzasadnienia charakteru prac wykonanych przez nagrodzonych pracowników. Nieodliczenie pełnych kosztów poniesionych na realizację projektów uzyskanych efektów przy wyliczaniu wynagrodzeń dla twórców, co zawyż Opóźnienia w zakończonych próbach dotyczących 4 wniosków sięgały od Brak w opiniach o projektach wszystkich danych wymaganych przez regul Nieprzewidywanie szczególnego trybu postępowania z projektami zgłasza kierowniczej.
13.	Elektrociepłownia „Kozienice” SA w Świerżach Górnych	Powolne i nieskuteczne opracowywanie wewnętrznych przepisów reg wnioskami racjonalizatorskimi.. Długotrwałe opiniowanie zgłaszanych wniosków racjonalizatorskich - 5 o miesięcy od zgłoszenia projektów, w tym 1 po 2 latach. Opracowanie opinii do 2 projektów racjonalizatorskich przez ich współaut
14.	Fabryka Sprzętu Ratunkowego i Lamp Górniczych „Faser” SA w Tarnowskich Górach	Nieprzestrzeganie regulaminowego okresu opiniowania projektów racjon 10 dni - 15 na 30 zbadanych projektów opiniowano z opóźnieniem od 23 d Długotrwałe wdrażanie 5 projektów. Niepełne ewidencjonowanie kosztów realizacji projektów, co uniemożliwia faktycznej efektywności działalności racjonalizatorskiej.
15.	Zakłady Chemiczne „Organika-Zachem” w Bydgoszczy	Nieterminowe rozpatrywanie projektów - 32 spośród 51 zbadanych proje po upływie ponad 2 miesięcy przeznaczonych na ten cel przez regulamin i upływie roku od daty ich zgłoszenia. Jeden z projektów rozpatrywano prze

		Sporządzanie dokumentacji dotyczącej nagradzania za wynalazczość w sposób określony w regulaminie wynalazczości. Zawyżanie wysokości efektów ekonomicznych - z wdrożenia projektu do nowego barwnika planowano uzyskać efekty w wysokości 273,9 tys.zł, natomiast wyniosły 30,6 tys.zł. Długotrwałe wdrażanie projektów - okres od podjęcia decyzji do zakończenia zbadanych rozpatrywanych projektów wyniósł przeciętnie 285 dni (od 7 do 413 dni).
16.	Huta „Cedler” SA w Sosnowcu	Nieterminowe rozpatrywanie projektów - na 25 zgłoszonych projektów decyzję o ich przydatności po upływie regulaminowego terminu (2 miesiące) Zgłoszone projekty rozpatrywane były w okresie od 35 do 413 dni. Nieewidencjonowanie - wbrew regulaminowi wynalazczości - danych o wysokości efektów ekonomicznych, co prowadziło do nierzetelnego obliczenia wynagrodzenia. Opóźnienia w dokonywaniu płatności z tytułu wynalazczości - z 11 wynagrodzenia, w 4 przypadkach wypłaty zostały dokonane z opóźnieniem. Ponadto do końca kontroli nie została wypłacona II rata wynagrodzenia za powstania opóźnienia wynoszącego 485 dni. Niepodjęcie działalności Komisję Wynalazczości, pomimo rozpatrywania w okresie objętym kontrolą wątpliwości natury technicznej i ekonomicznej.
17.	Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA w Koninie	Stosowanie nieaktualnych przepisów w dokumentacji dotyczącej przydatności wdrażania projektów racjonalizatorskich. Opóźnienie jednomiesięczne w rozpatrzeniu 1 projektu z 18 zbadanych projektów. Nieustalenie faktycznie uzyskanych korzyści ekonomicznych z wdrożenia projektu. Brak ewidencji kosztów wdrażania projektów.
18.	Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” SA w Kielcach	Opóźnienie w rozpatrzeniu (w stosunku do przewidzianego regulaminem) spośród 44 zbadanych i zgłoszonych w okresie objętym kontrolą projektów wyniosło od 4 dni do 13 miesięcy. Ponadto na rozpatrzenie odprawiano wnioski. Na 29 zbadanych projektów racjonalizatorskich, 4 zastosowano przed kontrolą zgłoszenia. Opóźnienia w wypłacie wynagrodzeń dla twórców 5 projektów, wynagrodzenie miesięcznego terminu określonego przez regulamin wynalazczości - od 26 do 413 dni.
19.	Kopalnia Węgla Brunatnego „Konin” w Kleczewie	Długotrwałe rozpatrywanie wniosków racjonalizatorskich (od 3 do 330 dni). Brak określenia w regulaminie wynalazczości wymogów, jakie musi spełniać terminów rozpatrywania wniosków oraz trybu postępowania z projektami kierowniczą. Brak w opiniach niektórych wymaganych informacji przez regulamin wynalazczości. Niesporządzenie opinii zespołów branżowych do 5 projektów na 22 zbadanych projekty.

		Na 111 wdrożonych projektów 31 zastosowano przed podjęciem d... stosowania. Nieprzewodzenie wyodrębnionej ewidencji pełnych nakładów na wynalazc... Zawyżanie przewidywanych efektów z wdrożenia projektów racjonalizato... projektów w trakcie kontroli stwierdzono zawyżenie przewidywanych efek... Opóźnienia w wypłacie wynagrodzeń za projekty - w przypadku 3 na zb... opóźnienie to wyniosło od 8 do 57 dni.
20.	Fabryka Wodomierzy i Zegarów „Metron” w Toruniu	Nieprzestrzeganie obowiązującego terminu opiniowania projektów (3-7 dn... do 91 dni. Niektóre opinie nie zawierały wszystkich wymaganych info... wniosków 4 nie posiadały opinii. Brak uregulowania trybu postępowania z wnioskami zgłaszanymi pr... powodowało uzyskiwanie przez nią znacznych dochodów z działalno... udokumentowania korzyści osiągniętych przez przedsiębiorstwo. Nadmiernie wysoki poziom nagród za wynalazczość - w 1998 r. (I p... stanowiły aż 7485% wynagrodzeń autorów projektów. Wypłacone nagro... nagrody za wynalazczość, od których nie płacono składek na rzecz ZUS. Bezpodstawne wypłacenie nagród w kwocie 17,5 tys.zł dla 5 osób. Niepełne ewidencjonowanie kosztów działalności racjonalizatorskiej. Ponad trzykrotne zawyżenie zaplanowanych do uzyskania efektów ekon... wniosku. Wypłata nagród za wynalazczość osobom nieuprawnionym (kasjerka, sekr...
21.	Orzechowskie Zakłady Przemysłu Sklejek w Orzechowie	Niewidencjonowanie w sposób odrębny kosztów bezpośrednich racjonalizatorskich, lecz jedynie wynagrodzeń i nagród za wynalazcz... podatku dochodowego od osób fizycznych od powyższych wypłat. Wdrożenie wszystkich 4 zastosowanych projektów przed dokonaniem ich... przed zgłoszeniem).
22.	Poznańska Energetyka Ciepła SA w Poznaniu	Opóźnienie w podjęciu decyzji w sprawie przyjęcia 10 na 1... racjonalizatorskich wyniosło od 15 dni do 12 miesięcy (w stosunku c... wynoszącego 2 miesiące). Zastosowanie 9 na 10 wdrożonych projektów przed datą podjęcia decyzji c... Opóźnione wdrożenie 1 projektu (po upływie roku od powzięcia decy... niewdrożenie drugiego, pomimo upływu roku od podjęcia stosownej decyz... Zawyżenie o 3.825 zł uzyskanych efektów ekonomicznych z zasto... spowodowało zawyżenie wynagrodzenia dla twórców o 462 zł. Niespełnienie w zgłoszeniach 13 projektów (na 17 zgłoszeń) wymogów... wynalazczości.

		Brak udokumentowania danych niezbędnych do obliczenia efektów ekonomicznych projektów.
23.	Huta „Częstochowa” SA w Częstochowie	Wdrożenie 56 rozwiązań spośród 90 zrealizowanych projektów racjonalizatorskich, decyzji o ich uznaniu za projekty, w tym zastosowanie 27 projektów przez Huta. Wdrożenia do zgłoszenia rozwiązania wynosił od 1 do 19 miesięcy, przekraczał 1 rok, co było sprzeczne z regulaminem wynalazczości. Długotrwałe przeprowadzanie prób z projektami racjonalizatorskimi - zakłady trwały ponad 18 miesięcy. O wynikach nie informowano komórkę o sprawami wynalazczości. Powolne rozpatrywanie wniosków racjonalizatorskich - 36 na 100 rozpatrzonych w okresie przekraczającym 3 miesiące, w tym 3 rozpatrzone po upływie 6 miesięcy od zgłoszenia. Nieprzewodzenie w 5 spośród 6 zbadanych wydziałów Huty - wbrew regulaminowi ewidencji danych stanowiących podstawę do wyliczenia efektów ekonomicznych projektów racjonalizatorskich. Zaniżenie o 37,5 tys.zł kosztów działalności racjonalizatorskiej ujętych w budżecie. Powstanie sporów z twórcami dotyczących wyliczania efektów ekonomicznych spowodowało wypłatę odsetek za zwłokę w kwocie 105,7 tys.zł.
24.	Oddział - Zakłady Górnicze „Rudna” KGHM „Polska Miedź” SA w Polkowicach	Wdrożenie 1 projektu z miesięcznym wyprzedzeniem w stosunku do daty przyjęcia do zastosowania. Nieterminowe wypłacenie wynagrodzenia za 1 projekt racjonalizatorski twórcami o wysokość wynagrodzenia, co spowodowało straty w postaci zwłokę w kwocie 289,2 tys.zł. Niedostosowanie w ZG „Rudna” regulaminu wynalazczości do zasad funkcjonowania wprowadzonych uchwałą Zarządu KGHM „Polska Miedź” SA z dnia 7 kwietnia 1998 r. suma wypłaconych nagród stanowiła aż 91% kwoty wynagrodzenia. Nienakładanie przez regulamin wynalazczości obowiązku dokumentowania warunkujących przyznanie nagrody za wynalazczość oraz nieokreślanie łącznej kwoty nagród do kwoty wynagrodzenia za projekt - doprowadziło w połowie 1998 r. suma wypłaconych nagród stanowiła aż 91% kwoty wynagrodzenia. Nieustalenie przez wewnętrzne przepisy dotyczące wynalazczości odrębnych projektami zgłaszanymi przez pracowników zajmujących kierownicze stanowiska stanu rzeczy było podejmowanie przez pracowników na kierowniczych stanowiskach decyzji związanych z zastosowaniem bądź wynagrodzeniem za projekty, oraz wysoki udział tych pracowników w łącznej kwocie wypłat z tytułu wynagrodzenia 73,5%. Niezamieszczenie w dokumentacji zgłoszenia 1 projektu wymaganych przez regulamin wynalazczej rysunków, schematów i wyliczeń stanowiących opis proponowanego rozwiązania. Wyliczenie efektów ekonomicznych ze stosowania 1 projektu w oparciu o dane niepełne. Zaopiniowanie 1 wniosku, którego współautorem był dyrektor Oddziału.

		podwładnego.
--	--	--------------